

Centre d'estudis **colombins**

Escultura de Fra Ramon Paner, obra d'Emilia Xargay.
Monument erigit a Sant Jeroni de la Murtra

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmases) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax (93) 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins

ANY II/Núms. 5-6 /1r. i 2n. trimestre 1992/Preu: 150 Pts - 9 FF

5-6

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY II/Núms. 5-6/1r. i 2n. trimestre de 1992

Director: Joaquim Arenas i Sampera

Redactor en cap: Eduard Tell i Nohet

Editor: Òmnium Cultural

Secretari de redacció: Jordi Gálvez i Pasqual

Dipòsit Legal: 36.180/92

Imprimeix: Gràfiques del Foix S.A.

Composició: Artimatge S.A.

Editorial:

Vida del Centre:

Tertúlies Colombines

- Jordi Bilbeny: La censura espanyola i els llibres d'història en la vida i obra de Cristòfor Colom.
- Francesc Albardané: Els Colom de Barcelona i l'ascendència del Descobridor.
- Jordi Gálvez: Els coneixements lingüístics del Descobridor.
- Antonio Rumeu de Armas: Colón en Barcelona.

Conferències: Tribuna:

- Cristòfor Colom a Sant Jeroni de la Murtra, per Jaume Aymar i Ragolta.

Articles:

- El manuscrit *Practiques e costums...* conservat a la biblioteca colombina, per Caius Parel·lad.
- Dos documents expedits per Ferran "El Catòlic" des de Sant Jeroni de la Murtra, el 1493, per Pere Català i Roca
- El llinatge Paner, ciutadans de Barcelona, per Francesc Albardané.

Opinió:

- Lletre de J. Bilbeny a Pere Català sobre els primers missioners d'Amèrica.

Notes:

- Els cinc germans Colom.
- Seguint la pista de Leandre Coscó.
- Epigrama R.L. de Corbaria. Episcopi Montispalussi, per Francesc Albardané.
- El segon viatge colombí, ¿també va pagar-lo "Aragó"? per Pere Català i Roca.
- Dos Catalans a America, el S. XVI: Antoni Ferrer i Josep Vilella, per Pere Català i Roca.

Miscel·lània:

- Conferència del Dr. Joan Miralles a l'Ateneu Barcelonès sobre ¿La connexió mallorquina amb el Descobridor del Nou Món?

Bibliografia:

- Fra Ramon Pané, Relació sobre les Antiguitats dels Indis.
- Onofre Vaquer, Dónde nació Colón?

Biblioteca

Sumari

Durant aquests sis primers mesos de l'any commemoratiu del Vè. Centenari de la Descoberta, el nostre Centre ha mantingut el ritme d'activitat que li és propi i fins i tot l'ha augmentat, d'acord amb les conclusions aprovades a l'Assemblea General de Socis celebrada el mes de febrer.

L'Assemblea General —la segona que se celebra— fou un exponent clar de com es mantenen vigents i s'aprofundeixen els objectius que es van marcar quan es va constituir la nostra associació.

El gran nombre de membres que va assistir a l'Assemblea —prop de seixanta—, els temes que es van proposar per ser tractats en l'ordre del dia i les intervencions dels assistents, sempre enriquidores i interessades per la dinàmica de trajectòria del Centre, constitueixen les variables que reflectiren una realitat creixent i esperançadora: l'aglutinació de voluntats a l'entorn d'un tema històric de gran transcendència, la naturalesa del Descobridor i la participació de Catalunya en el Descobriment.

L'acta de l'Assemblea reflectirà els acords que s'hi han pres. Tot amb tot, però, voldríem remarcar des d'aquestes ratlles editorials l'aprovació de la petició per demanar a la Junta Directiva d'Òmnium Cultural el reconeixement del Centre com a Delegació funcional d'aquesta entitat.

Aquesta sol·licitud fou aprovada per unanimitat per la Junta Directiva que es va celebrar a primers de març. D'aquesta manera el Centre passa de ser acollit per Òmnium Cultural a esdevenir-ne part integrant amb els deures i drets corresponents.

Volem fer constar la nostra satisfacció i el nostre agraïment pel reconeixement de la tasca feta per l'Òrgan Rector esmentat gràcies al qual el Centre passa a ser-ne Delegació funcional.

Una altra bona notícia que cal comentar és el llibre col·lectiu **Colom i el món català** que ha de ser la gran aportació del Centre als estudis i la recerca de la catalanitat del Descobriment i del seu context. L'obra ja està en fase d'edició i tot fa preveure que el mes d'octubre, si no hi ha causes que ho impedeixin, el podrem tenir a les mans.

Pel que fa al contingut del llibre, cal agrair a tot els articulistes la seva aportació científica, plena d'innovacions. Especialment

volem expressar el nostre reconeixement al senyor Pere Català i Roca, que n'ha coordinat la redacció amb una dedicació sense desmai.

En aquest número del Butlletí es comença a parlar d'un tema que d'ençà de fa temps ha despertat l'interès dels investigadors. Es tracta de la figura de fra Ramon Pané o Paner —forma que, segons les darreres investigacions, és la correcta.

El capteniment d'aquest personatge, que probablement fou frare de la comunitat de Sant Jeroni de la Murtra i que desplegà una activitat antropològica i docent durant els primers anys de la colonització d'Amèrica, és una mostra exemplar del que hauria hagut de ser l'aportació del vell continent quan es trobà amb el nou món.

No debades, quan va escaure la celebració del IV Centenari del Descobriment, l'any 1892, els estats sud-americans acordaren, com a mostra d'agraïment, anomenar una escola pública de cada capital dels països respectius amb el nom de fra Ramon Paner. Barcelona s'adherí a aquesta iniciativa. D'ençà d'aquella celebració a la ciutat comtal hi ha un centre d'educació primària que porta el nom del frare jeroni.

Encara cal esmentar una altra activitat pel que significa d'anar fent via en la línia de la recerca i del rigor científic. Ens referim a les classes de paleografia que es fan als locals del Centre, que han estat organitzades pels associats i que tenen com a alumnes els mateixos associats. El curset ha constat de set sessions. El curs vinent serà professorat de la mateixa manera i també estarà obert a tots els socis del Centre.

Que l'estiu ens proporcioni un espai menys atrefegat a tots per poder reprendre amb el mateix entusiasme les tasques del curs acadèmic que començarà el proper mes de setembre.

El President.

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agrairíem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Vida del Centre

Tertúlies Colombines

Jordi Bilbeny:

La censura espanyola i els llibres d'història en la vida i obra de Cristòfor Colom

Dijous 16 de gener va tenir lloc la sisena tertúlia colombina. Aquesta vegada el tema central fou *La censura espanyola i els llibres d'història en la vida i obra de Cristòfor Colom*, i va anar a càrrec de Jordi Bilbeny.

El ponent, després de fer esment breument de la censura literària, política i religiosa a la Grècia clàssica, a la Roma imperial i republicana i durant els primers segles del cristianisme, va analitzar directament l'època renaixentista italiana i va passar, tot seguit, als regnes hispànics peninsulars. Va esmentar la introducció de les primeres lleis censores als regnes de Castellà i Lleó, per obra dels Reis Catòlics, i va ampliar els detalls a l'època de Carles V i Felip II, que la van introduir ja a totes les seves possessions.

A més de no concebre la historiografia deslliçada de la història de la censura, es va detenir molt especialment en l'anàlisi del regnat de Felip II, durant el qual van augmentar enormement les mesures de control i les penes de mort, i les confiscacions de béns van substituir les multes de caràcter pecuniari.

Va fer especial atenció sobre la importància que va tenir la prohibició dels llibres d'història d'Amèrica i de quina manera, a partir d'aquesta interdicció, van ser retocats, mutilats i falsejats, amb la finalitat única de salvaguardar els interessos de l'estat i de la Corona per damunt de la veritat dels fets.

Així, atès que un dels interessos primordials de l'estat eren les noves terres d'Amèrica, els productes que se n'extreien i, sobretot, l'or, i com que aquests interessos estaven lligats directament a les concessions que havia fet la Corona a Cristòfor Colom i als seus descendents, va resultar de primeríssima necessitat desvincular Colom i Catalunya-Aragó de qualsevol connexió documental amb la Descoberta i la història d'Amèrica corresponent. Amb aquesta finalitat, la censura s'aplicarà polidament i sistemàtica a fer desaparèixer qualsevol traça de catalanitat de Colom i de l'empresa de la Descoberta, tot creant una nebulosa de mentides, incongruències i contrasentits, favorables a la descatalanització i al desig de la Corona de Castella d'apoderar-se del Nou Continent. Jordi Bilbeny va insistir que ni el pare Casaus, ni Pere Màrtir d'Angleria (que, segons ell, s'haurien d'estudiar novament, tenint en compte la palesa catalanitat

del primer i la possibilitat que també fos català el segon), ni Gonzálo Fernández de Oviedo, ni Andrés Bernáldez, ni Alonso de Santa Cruz, ni Hernando del Pulgar, ni Hernán Pérez de Oliva, ni Ferran Colom no van poder escapar de la censura. És per això que els originals dels seus llibres no han estat trobats mai més —com va passar exactament amb la majoria de les obres de Cristòfor Colom—, i tan sols se n'han conservat diverses de còpies, discordants entre elles.

El ponent va acabar la seva dissertació indicant que no hi va haver andalusos a la primera Expedició, que mai no va sortir de Palos de Moguer, sinó de Pals, que els llangues eren portuguesos vinguts a Catalunya amb el rei Pere IV el Conestable i que documentalment es troben fincats aquí. Va criticar la badoqueria i, força sovint, la connivència dels historiadors contemporanis pel fet d'haver passat per alt una qüestió tan delicada i de tanta importància, amb la qual cosa van ajudar a estendre la teranyina de mentides i falsedats de la qual avui dia és quasi impossible desempallegar-se.

Finalment, va acabar afirmant que Colom no va descobrir el Nou Món per a Castella, sinó per a Catalunya-Aragó, ja que va ser amb la bandera d'aquest reialme, o sigui la creu de Sant Jordi, que Colom va prendre possessió de les noves terres d'Amèrica.

Francesc Albardané: ***Els Colom de Barcelona i l'ascendència del Descobridor***

La setena tertúlia, celebrada el dia 12 de març, sense desmerèixer les anteriors, va ser molt interessant i, per a la majoria dels assistents, sorprenent a causa del plantejament original sobre l'ascendència de Cristòfor Colom. Tot i que és veritat que ja fa anys que algun historiador havia esmentat les terres gironines com a lloc digne d'estudi per investigar els orígens de Colom, és ara, mitjançant les recerques que ha dut a terme Francesc Albardané, que aquestes suposicions ja no poden ser arraconades.

La possible nissaga de Colom, que resultaria ser fill del canonge Francesc Colom i d'una dona soltera, justificaria que Colom, el futur Descobridor, no esmentés mai qui eren els seus pares i, al mateix temps, justificaria les exigències que feia als reis de Castella i Aragó.

Els treballs de recerca de Francesc Albardané, amb totes les reserves que hom vulgui tenir envers les seves conclusions, menen cap a unes teories que de cap manera es poden deixar de tenir presents d'ara endavant en totes les qüestions colombines, sobretot pel que fa a les relacions familiars.

Les recerques d'Albardané van trenant i tan-

cant el cercle familiar de les diverses branques Colom que, durant els anys de la pre-descoberta, es movien per les terres catalanes. Albardané, i aquest és un gran mèrit de la seva teoria juntament amb les troballes recents als arxius, va bastint, al voltant de Cristòfor Colom, unes relacions familiars que, si fins ara restaven allunyades entre elles, sembla que actualment es mostren com la ramificació d'una soca originària que, per raons naturals, trobem en punts tan diversos com Barcelona, Mallorca, Eivissa, les comarques lleidatanes i les terres gironines. Però, d'acord amb les dades que ens aporten les recerques dels darrers temps, totes les branques del cognom Colom sembla que menen cap a una ascendència comuna. Això, alhora que fa compatibles les teories diverses sobre els orígens de Cristòfor Colom, desfà bona part de les objeccions que fins ara es podien fer quant a la diversitat de llocs on es pot situar l'origen del Descobridor.

Creiem que aquesta Tertúlia ha donat un nou punt de vista dels problemes colombins. Potser a cop d'ull sembla que dispersi les teories que fins ara s'havien establert però, d'altra banda, creiem que en el fons de les recerques de Francesc Albardané hi ha com un món comú de parents i amics de Colom, la qual cosa ens ha de conduir, més tard o més d'hora, a la resolució d'aquest gran misteri colomí: el lloc d'origen de Colom, que cada cop sembla més determinat, el català.

Els assistents a la Tertúlia, al final de la detallada i ben exposada teoria de Francesc Albardané, van demanar alguns aclariments que el conferenciant va respondre amb una gran precisió. La satisfacció dels assistents va ser total.

Jordi Gálvez: ***Els coneixements lingüístics del Descobridor***

La Tertúlia del dijous 9 d'abril que va iniciar com a ponent el nostre soci Jordi Gálvez va ser dedicada al tema **Coneixements lingüístics del Descobridor**. Davant la quarantena de persones que es van aplegar a la tertúlia, es van fer públics per primera vegada els resultats provisionals de l'estudi que estan fent conjuntament el conferenciant i Jordi Sardà, filòleg especialitzat en el tema i que compta amb una beca del Govern balear.

A l'inici del parlament, Gálvez es va dedicar a comentar les dificultats del projecte, és a dir, determinar la influència de la llengua catalana en l'espanyol de Cristòfor Colom. Va comentar que l'estudi filològic que fa no té cap partit pres sobre el problema de l'origen del Descobridor. "No som defensors de cap teoria en particular —va afirmar—. No creiem que la nostra aportació es pu-

gui establir com a tesi, precisament perquè no es tracta d'un estudi històric. Contràriament al que se sol fer, nosaltres no partim de la història per acabar en la filologia. El nostre és un treball purament filològic que comença i acaba dins el gremi dels estudis lingüístics. En aquest sentit, el conferenciant va defensar la presència de la filologia en els estudis colombins, però només com a disciplina auxiliar de la història.

El treball es basa en les edicions que han fet Varela, Rumeu de Armas i Alvar, tot i que recullen una bona colla de documents que, si no són falsos, tenen una autenticitat dubtosa. Colom va escriure en espanyol, català, llatí i italià, però la pràctica totalitat dels seus textos són castellans. Malauradament, l'únic text escrit en català s'ha perdut.

Per raons de temps, i tot i que l'estudi analitza la sintaxi, la grafia, la morfologia, etc., la conferència es va reduir a oferir un panorama del lèxic i la semàntica catalana en els textos de l'almirall.

Jordi Gálvez, després de reconèixer el deute que el seu estudi té amb obres com les de J.M. Castellnou i Caius Parellada, denuncià, a propòsit dels papers de Colom, l'absoluta ignorància que tenen del català la pràctica totalitat dels estudis lingüístics. Com a exemple, va citar el conegut estudi de Menéndez Pidal. Tot i la seva importància indiscutible, el va qualificar de "parcial", i això en dos sentits. Primer, perquè només compara el galaico-portuguès amb l'espanyol i després perquè no té en compte el genovès.

Les crítiques van pujar de to amb l'obra de Guillén y Tato i, sobretot, amb l'estudi de l'italo-americà Víctor Milani, del qual denuncià el seu "toscanisme ultrancer i sense sentit, si creu que Colom era genovès". L'autor de la conferència va manifestar que davant l'esforç enorme de recopilació de documents històrics per defensar el "Colom genovès" durant més de cent anys, no s'ha fet cap treball sobre un hipotètic genovesisme lingüístic en el castellà de Colom. També, i ja en terreny de la història, es va demanar una més gran atenció per part dels historiadors a les relacions de Castella amb els mariners genovesos. A parer de Gálvez i Sardà, la presència lligur en els afers nàutics castellans no és una irregularitat, sinó una trajectòria definida però poc estudiada.

Fent referència directa al català, va recordar que autors que creuen fermament en el genovesisme de l'almirall, com ara Gil, Varela o Alvar, admeten la presència de catalanismes, encara que d'una manera molt vaga, en la llengua del gran navegant. A tall d'exemple, i com a base de la conferència, el ponent va comentar alguns mots catalans que significativament són als textos de Colom, com ara **farallón**, **trabucar**, **bal-sos**, **pella**, **despalmar**, **bil.la** i **launa**.

La tertúlia va acabar remarcant el paper cap-

davanter de Colom en la introducció de terminologia marinera catalana en el castellà de l'època. Igualment, va subratllar que l'explicació d'etimologies catalanes resolen fragments que fins ara havien estat incomprensibles des del vessant purament castellà. El professor Udina Martorell i el president Arenas van manifestar la seva confiança i entusiasme sobre l'estudi presentat.

Antonio Rumeu de Armas: *Colón en Barcelona.*

El 14 de maig, i a l'estatge solemne del Palau Dalmaes, seu d'Òmnium Cultural i d'aquest Centre d'Estudis Colombins, va tenir lloc, en el marc de la novena tertúlia colombina, la conferència "Colón en Barcelona", a càrrec de l'il·lustre professor Antonio Rumeu de Armas, de la Real Academia de la Historia.

L'acte, que havia suscitat una expectació considerable pel prestigi i la solidesa intel·lectual del conferenciant, no va decebre en absolut. Durant gairebé una hora, Rumeu de Armas va anar desgranant els detalls de la presència de Colom a Barcelona. Va fer esment especial de les relacions entre el navegant i la cancelleria catalana. Aquestes relacions són essencials per a la descripció i la comprensió del viatge del Descobridor.

El conferenciant s'ha interessat, de fa temps, en el passatge que connecta Colom amb Catalunya. Rumeu de Armas, antic professor de la Universitat de Barcelona, va publicar l'any 1944 una aproximació inicial a la qüestió que demostrava, per primera vegada, la discutida presència del gran navegant a la capital catalana. El fet que no fos registrada pels cronistes del moment només demostra, a parer del professor, que ni hi va haver els fasts i les celebracions que la llegenda romàntica atribueix a l'arribada de Colom, i no pas el fet que la trobada de Colom i els Reis Catòlics no hagués tingut lloc.

Rumeu de Armas va remarcar especialment la importància de les relacions entre el rei Ferran i Colom. En aquest context, va justificar que els tres documents més importants del descobriment sortissin de la Cancelleria de la Corona catalano-aragonesa: les Capitulacions de Santa Fe, el salconduit i la carta de presentació per al Gran Kan. El fet que tots tres fossin redactats per Joan Coloma, secretari i home de tota confiança del monarca, cal entendre'l tenint en compte la personalitat del rei Ferran. A parer de l'estudiós, tot i que l'empresa del descobriment era un monopoli castellà i que, a dreta llei, només el podia gestionar la Cancelleria castellana, el nostre monarca es malfiava de l'administració veïna. Així, aquests documents cabdals només figuren als arxius de la Corona d'Aragó, i donen

un protagonisme molt més gran a l'administració catalana en els fets del descobriment.

L'auditori va dirigir el seu interès cap a un altre aspecte proposat pel professor: la junta que va examinar Colom i que era integrada per **sabios, letrados e marineros**. Es va fer palès que la resolució del tribunal no va ser un "no" taxatiu. Va determinar que l'afer de Colom **no lo tenía por muy cierto**, que no és el mateix.

A continuació, i durant el torn de paraules, el professor Udina Martorell, va polemitzar sobre les pràctiques de reserva que feia servir el rei i la nostra administració a propòsit dels espies portuguesos. El secretisme i la malfiança del monarca, segons Udina, no expliquen que les Capitulacions fossin redactades per Coloma, sinó perquè la participació catalana fou més important i hi sovintejà més del que s'ha admès fins ara.

El senyor Albardané va prendre la paraula i va indicar, contra l'opinió del conferenciant, que va ser realment l'administració catalana qui va avalar el projecte colombí. La Cancelleria del nostre país, un país de comerciants i mercaders, per força havia de valorar amb més interès un projecte descobridor i mercantil que no pas la seva homònima i veïna.

Acabat l'acte, es va servir un sopar fred durant el qual va continuar la conversa.

Conferències

Durant aquest any els membres del Centre han fet diverses conferències. A Barcelona, organitzada per l'Associació Folklorica, i als locals del carrer del Pi, el senyor Castellnou va pronunciar una conferència sobre el tema: "L'estrangeria de Colom".

A Manresa, el dia 18 de maig, als locals d'Òmnium Cultural el mateix conferenciant dissertà sobre: "Com parlava Cristòfor Colom".

A Sabadell, el dia 18 de maig, Francesc Albardané, va pronunciar la conferència. Les teories d'aquest investigador pertanyent al Centre van causar impacte davant un auditori selecte i abundós, que omplia la seu d'Òmnium Cultural.

El dia 2 de maig a les sis de la tarda, a l'Obra Cultural de l'Alguer (Sardenya), Joaquim Arenas va pronunciar una conferència sobre "Colom, l'enigma d'un navegant". L'acte va constituir una exposició de les teories que afavoreixen la tesi catalana.

El mateix conferenciant va pronunciar, el dia 4 de maig, una conferència sobre "Colom, el seu temps i els seus orígens" a la Facultat de Filologia de la Universitat de Sàsser (Sardenya). L'auditori el componien una cinquantena d'estudiants de llengua espanyola. La presentació de l'acte va fer-la el doctor Loiola, professor d'aquella assignatura.

Tribuna

Cristòfor Colom a Sant Jeroni de la Murtra.

Jaume Aymar i Ragolta(*)

Introducció

Sembla que és fora de dubte que els Reis Catòlics van rebre Colom a Barcelona quan el Descobridor va tornar del seu primer viatge a les Índies. El professor Rumeu de Armas, en un estudi monogràfic sobre la qüestió ja va aportar documentació abundosa que provava l'estada de Colom a la Ciutat Comtal.¹ Rumeu es fonamentava en els testimonis de Pere Màrtir d'Angleria, de Gonzalo Fernández de Oviedo, de Ferran Colom i en referències que els Reis Catòlics i el mateix Cristòfor Colom van fer sobre l'estada a Barcelona.

Una altra referència explícita, aportada més recentment pel mateix historiador, és la que trobem en el **Memorial de Mejorada**, un informe reservat, escrit pel mateix Cristòfor Colom, per tal d'orientar els Reis Catòlics en les seves resolucions en vista d'una protesta oficial davant la cort lusitana a causa de la violació de les clàusules fonamentals del tractat de Tordesillas. En aquest preciós document podem llegir que:

"Partió el dicho almirante del dicho puerto de Lisboa, y dende a la çibdad de Barcelona adonde a la / sazón estauan los sobre dichos rrey e reina de Castilla e Aragón..."²

Els dubtes que fins ara hi havia hagut sobre l'estada de Colom a Barcelona provenien del silenci que els dietaris i els llibres de cerimonial o de fets notables de la ciutat guardaven sobre la qüestió. Aquest silenci no encaixava amb la descripció apoteòsica de la rebuda que van fer el pare Las Casas (es tracta d'una ficció literària) i que una llarga tradició historiogràfica i pictòrica va copiar servilment i, àdhuc, va engrandir fantasiosament.³

L'estudi del professor Rumeu de Armas deixa prou clar que Barcelona fou testimoni de l'esdeveniment en la mesura que la cort hi residia, però que Colom venia a trobar els Reis de Castella —senyors de l'oceà— i que Portugal estava a l'aguait per no reconèixer a Aragó el que a la força havia de reconèixer a Castella en virtut del que s'havia estipulat l'any 1479. Per tant —conclou Rumeu—, la rebuda a Colom va tenir el caràcter d'un acte de cort senzill, solemne però modest, i sense la participació de la ciutat ni del poble.⁴

Un cop delimitat l'abast autèntic de la rebu-

da, encara resta per saber on va tenir lloc. Ru-meu opina que res no es pot precisar, però que creu versemblant que fos a l'antic Palau Reial de Barcelona i al Saló del Tinell.⁵ Ens resistim, però, a acceptar aquesta opinió per les raons que adduïrem més endavant.

Ja el 1943, l'historiador badaloní J.M. Cuyàs havia suggerit que l'entrevista podia haver estat celebrada al monestir de Sant Jeroni de la Murtra (Badalona), on els reis sojornaven l'abril de 1493.⁶ El nostre treball s'adreça a presentar els indicis que poden fer versemblant aquesta hipòtesi.

Creiem que la qüestió depassa la pura anècdota històrica, ja que es tracta d'estudiar l'escenari català on va tenir lloc una —o més— entrevista que hauria de resultar transcendent per als viatges posteriors de Colom a Amèrica.

El lloc

El monestir de Sant Jeroni de la Murtra de la vall de Betlem, va ser fundat l'any 1416 pel mercader barceloní Bertran Nicolau, sobre l'antic mas de Ça Murtra, que ja es troba documentat el segle XIII i que sembla que, al seu torn, havia estat bastit sobre una vil·la romana.

El cenobi està construït al peu de la serralada de Marina, en un lloc relativament proper a Barcelona, sobre la ciutat de Badalona, però amagat de la seva vista pel Mont Aguilar. La proximitat als nuclis urbans i, alhora, el seu arrecerament, fan de Sant Jeroni de la Murtra un lloc estratègic.

Els orígens van ser difícils. Al començament el monestir havia estat fundat (1413) amb el nom de Sant Jeroni del Mont Olivet, a prop de Sant Pere de Ribes (Penedès), però el caràcter eixorc del lloc va impel·lir els monjos a demanar-ne el trasllat. Ja al mas de Ça Murtra, la comunitat, formada aleshores per catorze monjos va demanar d'unir-se a la Vall d'Hebron, que també estava en crisi, i traslladar-se a l'antiga residència reial de Bellesguard, que li va ser oferta, però les clàusules fundacionals ho van impedir. A poc a poc, els monjos van aconseguir dessecar el terreny pantanós del voltant del monestir i van convertir-lo en horts i aviat hi va haver un redreçament de la comunitat, acompanyat de noves vocacions. Així van poder anar bastint l'església, la cuina i el claustre, als permòdols del qual hi ha esculpits molts escuts i marques de mercaders enriquits que van ajudar en la seva construcció i que són testimonis de la vinculació fonamentalment mercantívola de la fundació.

Els lligams dels jerònims amb els Trastàmara i el seny i la sapiència d'alguns monjos de la Murtra, que va arribar a oïdes de la cort, van motivar que les visites reials al monestir se succeïssin: Joan II de Catalunya-Aragó, els

Reis Catòlics, l'emperador Carles I, Felip II, l'emperadriu Maria, en llarga desfilada històrica, van sojornar en el recinte d'aquest cenobi.⁷

Vinculació dels Reis Catòlics al monestir de Sant Jeroni de la Murtra.

Ferran el Catòlic, tot seguint la tradició del seu pare Joan II, que havia sojornat al monestir de la Murtra i que n'havia subvencionat el refectori,⁸ ja havia visitat el cenobi jerònim l'any 1473.⁹

El cronista explica que "**llavors no féu mercè a esta casa per ser pobre, perquè vivia encara son pare lo rey Don Joan...**".¹⁰ Ferran va ser novament al monestir el 17 de febrer de 1481.¹¹

Durant trienni 1489-1491 el cronista de Sant Jeroni de la Murtra informa que "**fench lo Rey Cathòlic Don Fernando qui manà donar dos centes lliures per fer las sinch claus del claustro qui estan ab ses armes**".¹² El fet que en aquests escuts no hi figuri encara la magrana de Granada mostra que van ser esculpides abans de la reconquesta d'aquest regne. El 1491-1494 s'afirma que "**les obres que avia alguns anys anaven continuant, particularment la del claustro major, procurà lo Pare Prior que les passassen avant y ab molta més favor las sinch claus del Rey Cathòlich y altres que faltaven, comprantli or, colors y oli de llinosa**".¹³

Probablement, aquestes claus van ser enllestides durant l'abril de 1493 perquè els Reis ja les veiessin acabades en visitar el monestir. A més, els reis van ser retratats en sengles permòdols del claustre.

Amistat dels reis amb el prior fra Pere Benejam.

Fra José de Sigüenza, en la seva **Història de la orden de San Jerónimo**¹⁴ resumeix la vida de fra Pere Benejam, que fou prior del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Aquest jerònim va ser conseller dels ducs de Cardona i dels comtes de Prades i va gaudir d'una confiança especial per part dels Reis Catòlics.

"**Los Católicos Reyes don Fernando y doña Isabel tuvieron noticia del marco y virtud del frayle, hablándole por vezes y estimándole en mucho. Mandávale yr a su Palacio, entrava hasta donde stavan en sus retretes, hacianle sentar a su lado, y gustavan oyrlle hablar de Dios, porque las decía con tanta fuerça y viveza de espíritu que los movía a devoción**".¹⁵

El gest que els reis el fessin seure amb ells era un "**supremo argumento de benevolencia y honor**", tal com afirma Pedro Mártir de Anglería,¹⁶ o de "**amor y agradecimiento**", se-

gons Fray Antonio de Aspa.¹⁷

L'amistat entre els reis i el prior és recollida també pel cronista dels jerònims l'any 1506, en parlar de les gestions que es van fer sobre l'enfranquiment del castell de Tous, que havia estat venut al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. El pare prior va enviar fra Pere Benejam i un altre religiós a Salamanca per suplicar al rei Ferran l'enfranquiment d'aquest feu, el qual els ho va concedir de bon grat. Explica el cronista que:

"Coneixia lo Rey a fra Benejam, alguns anys avia y gustava molt de sa conversació, que la tenia d'un àngel, y lo mateix feya la Reina Doña Isabel, sa muller, que estant en Barcelona estos Reys lo enviaren a demanar moltes voltes, y per ell no'y havia porta tancada, y com lo trobaren tan deferent y avisat en las preguntas que ly féyan, quan més lo tractaven més gust los dexava en sa conversació y axí'l estimaven y volien lo que ell merexia per sa santedat y bondat y anà ya alcançades algunes mercès y axí esta que demanava no li fonch negada..."¹⁸

Aquesta amistat amb fra Pere Benejam és una altra faceta de la vinculació dels Reis Catòlics al monestir de la Murtra.

L'estada dels Reis a Sant Jeroni l'abril de 1493.

Consta documentalment que els reis van venir al monestir l'abril de 1493:

En lo mes d'abril de 1493 vingueren los reys Don Fernando y sa muller Doña Isabel y donaren los criats al cellarer noranta reals per algunas cosas avian comprades al Monastir y manaren se fessen dos ornamentals o terns, lo hu de brocat sensill y perquè nos trobà en Barcelona compliment sinó per les dalmàtiques ab una casulla differnt (bes pot pensar que seria millor que auria en casa) y veent los Reys que no i avia casulla de brocat, demanaren la causa i diguerenlos o que paçava y llavors manà la Reyna Doña Isabel donàs una saya de brocat de tres alts que ella tenia y que della se fes la casulla que faltava al tern de brocat. Manaren dits Reys que fes altre ornament i tern ab sa capa y palit de brocadillo blanch, que és molt vistós y curiós, y per ajuda de las cenefas de a casulla y capa manà la Reyna Doña Isabel al para prior que enviàs un religiós a Castella per cobrar siquanta ducats en or".¹⁹

Quan J.M. Cuyàs transcriu aquest mateix document a la seva *Història de Badalona*²⁰ precisa que l'estada dels Reis Catòlics a Sant Jeroni va ser per "Pasqua de resurrecció". També Mn. Gaietà Soler assenyala que "lo gran Ferran 1'ab sa esposa, l'ilustre Isabel de Castella, aquí's retirà diferents voltes,

especialment una Setmana Santa".²¹

El fet que el cronista baixi al detall de l'interès dels monarques i especialment de la reina en els ornaments litúrgics del monestir —episodi que també cita fra José de Sigüenza²²— permet de formular diverses apreciacions.

En primer lloc, que aquesta estada dels monarques al monestir no es va reduir a un sojorn passatger o a una visita de cortesia.

Si van tenir ocasió de comprovar que no hi havia casulla de brocat és perquè devien assistir a alguna celebració litúrgica del monestir. Molt probablement a les funcions de Setmana Santa.

La voluntat que els monjos completessin el tern de brocat, el gest que la reina mateixa donés una faldilla seva amb aquest motiu i el manament d'Isabel al pare prior que enviés un religiós a Castella, per cobrar cinquanta ducats d'or per completar els ornaments, fan pensar en una relació estreta i no pas esporàdica entre els monarques i la comunitat jerònima. És molt probable, a més, que el rei, convalescent de l'atemptat sofert a mans de Joan de Canyamars el mes de desembre anterior, s'estigués refent al monestir de Sant Jeroni de la Murtra.

A. Rumeu de Armas afirma, però no prova, que el rei es restablí a l'antic Palau Reial,²³ malgrat que havia escollit per a la seva residència la casa del bisbe d'Urgell, al carrer Ample.

Si el Palau estava destinat a tribunal de la Inquisició; si a la mateixa escalinata el rei va ser a punt de perdre la vida, no sembla que aquest fos el lloc més propici per al seu restabliment. A més, el terrible suplici a què fou sotmès Joan de Canyamars fa pensar en una exemplaritat de càstig que només pot explicar el temor a una possible reincidència.

Tot i que quan Colom va arribar a Barcelona sembla que el rei ja estava guarit,²⁴ un testimoni presencial de l'entrevista dels monarques i Colom, Gonzalo Fernández de Oviedo, patge del príncep Joan, afirma que l'almirall va trobar el rei "assaz flaco, pero sin peligro de su herida".²⁵

La data de l'entrevista.

Malgrat que López de Gomara afirma que Colom va fer la seva entrada a Barcelona el dia 3 d'abril²⁶ i que segons Diego Monfart aquest dia van ser batejats a la seu barcelonina sis indis, apadrinats pels Reis i el príncep Joan,²⁷ Rumeu de Armas creu que és impossible l'arribada de Colom a Barcelona abans de l'última desena d'abril. Les dades que deriven de la seva estada a Sevilla, juntament amb les que es dedueixen de les primeres cartes dels reis i el temps necessari per travessar la península, li permeten de donar suport a aquesta hipòtesi.

Duran i Sanpere fixa l'arribada el dia 20. El testimoni de Ferran Colom és que el seu pare va entrar a Barcelona a mitjan d'abril.²⁸ Si tenim en compte que la Pasqua va escaure aquell any el dia 7 d'abril, és força versemblant que els Reis encara es trobessin a Sant Jeroni de la Murtra quan va arribar Colom.²⁹

Cronològicament, doncs, la hipòtesi és, si més no, possible. Anem a escatir ara les raons internes i externes que ens permeten de formular-la.

Raons internes.

El silenci dels Organismes Oficials sobre l'estada de Colom a Barcelona.

És prou sabut que els Dietaris oficials i els llibres de cerimonial o de fets notables de la ciutat, uns manuscrits i d'altres impresos, silencien la visita de Colom a Barcelona. Ni en el **Dietari del Antich Consell Barceloní**, ni en el **Dietari de la Diputació**, ni en el Cerimonial dels Magnífics Consellers, ni en el **Llibre de les Solemnitats de Barcelona**, ni en el **Llibre d'algunes coses assenyalades**, ni en d'altres obres semblants es fa esment d'aquesta visita. A. Rumeu explica aquest silenci tot provant a bastament que l'acte no podia ser apoteòsic, que l'estada de Colom només va transcendir a la cort i a alguns particulars.

Tot i que subscrivim plenament aquesta conclusió, ens atrevim a afegir que el silenci encara s'explica més pel fet que els reis no van rebre Colom a Barcelona sinó a Sant Jeroni de la Murtra, on sojornaven.

És cert que tampoc no hi ha constància documental del pas de Cristòfor Colom per aquest monestir, però si el silenci documental fos concloent tampoc no s'hagués pogut provar anys enrere l'estada de Colom a Barcelona fet que, com hem indicat, avui és fora de dubte.

D'altra banda, no té res d'estrany que, en cas que la rebuda de Colom hagués tingut lloc a Sant Jeroni de la Murtra, el cronista del monestir l'hagués silenciada, perquè és comprensible que per a aquella comunitat jerònima tenia més interès deixar constància que la Reina els donava una saia de brocat perquè els monjos es fessin una casulla, que no pas la visita als monarques d'un mariner vingut de terres llunyanes, la qual cosa, d'altra banda, era d'incumbència dels reis. Pedro Mártir de Angleria, "maestro de las artes liberales" dels cavallers de la cort d'Isabel i Ferran, afeccionat a relatar les solemnitats i festes de la cort, i que era a Barcelona quan hi va arribar Colom, va escriure al seu amic Juan Borromeo, comte d'Arona, una carta datada en aquesta ciutat el 14 de maig del 1493. Hi podem llegir "Ha vuelto de las antípodas occidentales cierto Cristóbal

Colón de la Liguria..." i afegeix tot seguit, com si no li donés gaire importància: "pero, ápase-mos a otros asuntos ilustre conde..." Si l'escriptor cortesà atorgava tan poca atenció a la rebuda, ¿quina li hauria d'atorgar el cronista dels jerònims?

El caràcter de discret "acte de cort" que va ternir l'entrevista amb els Reis.

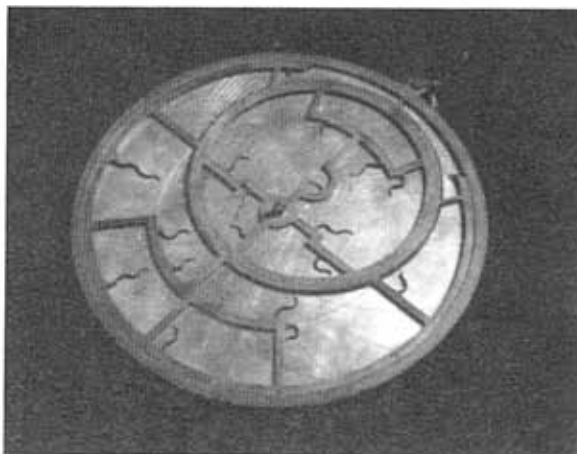
Ja hem dit que la rebuda de Colom a Barcelona no va ser apoteòsica. Sinó que va tenir el caràcter d'un discret acte de cortesia. Cal no oblidar el manament exprés dels Reis a Colom: el viatge a les Índies s'havia de fer respectant l'espai de domini portuguès per tal d'evitar qualsevol litigi o complicació amb el país veí.³⁰

Tinguem present que quan Colom havia ancorat a les Açores es va trobar amb la indignació dels portuguesos, el rei dels quals, Joan II, havia donat ordre de prendre'l per la força. L'Almirall se'n va poder desfer i va arribar a Lisboa on el rei, malgrat l'aparença amable de la rebuda, es va fer el desentès de les capitulacions que hi havia entre ell i els Reis Catòlics i va manifestar que aquella conquesta li pertanyia.³¹ Davant els recels de Portugal, sembla clar que la rebuda de Colom a Barcelona no solament no podia ser apoteòsica, sinó que havia d'estar embolcallada de silenci.

El testimoni de Ferran Colom.

Ferran Colom descriu l'entrevista entre el seu pare i els Reis Catòlics amb uns detalls tan minuciosos i personals que Rumeu de Armas s'inclina a creure que en va ser testimoni i, en tot cas, pensa que la narració ha de ser admesa com a verídica. Rumeu hi fa una sola reserva. És al fragment en què diu que: "**Salieron a su encuentro todos los que estaban en la ciudad y en la corte...**"

Certament, si amb això pretén dir —tal com interpreta Rumeu— que la rebuda va ser un acte multitudinari, estem d'acord amb l'historiador

Astrolabi

que es tracta d'una visió fantasiosa que no s'adiu amb la realitat. Ara bé, el text pot admetre una altra lectura: que els qui eren a la ciutat i a la cort sortissin a trobar Colom **fora de la ciutat**, on els Reis l'esperaven públicament, com continua dient el document, i que després fos acompanyat per la mateixa cort que havia sortit a rebre'l a la residència reial de Barcelona.

Si aquesta interpretació és vàlida, tenim un altre indici força versemblant que l'entrevista dels Reis amb Colom es va celebrar a Sant Jeroni de la Murtra.

Raons externes.

Testimoni de les cases veïnes del pas de Colom per Sant Jeroni de la Murtra.

L'historiador badaloní J.M. Cuyàs recull la tradició conservada en algunes masies badalonines i a la Torre Pallaresa sobre el pas de Cristòfor Colom camí de Sant Jeroni de la Murtra.³³

Aquestes tradicions (no provades documentalment) es refereixen a Can Latrilla (Can Roc), una masia avui desapareguda, situada al peu de la carretera reial (l'antiga carretera de València); l'altre se situa a Can Sunyol, una notable masia, també desapareguda, situada a la riera de Sant Jeroni, sota Can Bufí Vell. Hi havia la tradició que Colom s'hi havia aturat a descansar quan anava a entrevistar-se amb els reis que sojornaven al monestir de la Murtra.³⁴

Pel que fa a la Torre Pallaresa —una esplèndida residència bastida a la Vall Carcerenya— consta que en aquesta època, les acaballes del segle XV, era propietat dels Pallarès, cavallers de Barcelona, que van transformar-la en residència estival.³⁵ Prop d'ella passava el camí ral que, venint de Barcelona i travessant el Besòs, pujava fins a Sant Jeroni de la Murtra.³⁶ La torre era, doncs, pas obligat per arribar al monestir des de la banda de Santa Coloma de Gramenet.³⁷

També a Can Butinyà, la masia més propera al monestir, ja documentada el 9 de març de 1436 com un establiment fet per Pere Galzeran Pallarès a Francesc Roselló, hi ha la tradició del pas de Colom.³⁸

Es fa difícil precisar l'abast de la versemblança d'aquestes tradicions, ja que és complicat provar-les històricament. Malgrat tot, el més interessant és la coincidència, des de diverses fonts, del registre del pas de l'almirall camí del monestir. Certament, a partir d'itineraris diversos. Podríem deduir un pas per Badalona, en el camí de pujada, i una davallada pel de Santa Coloma, en la tornada. Però, en tot cas, ens movem en el terreny de la pura conjectura.

D'altres notícies colombines a Badalona

J.M. Cuyàs opina que Colom havia estat anteriorment a Badalona. Fonamenta aquesta suposició en el fet que uns probables parents seus, canonges de Barcelona, van tenir un paper molt important durant la guerra civil dels anys 1462-1472. Aquests parents van tenir arrendada primer la ferreria de Badalona i després la parròquia d'aquesta ciutat.³⁹

Però potser la notícia més curiosa que aporta aquest historiador és que un manuscrit titulat: **Prácticas e Costumes de la Rectoría de Badalona** (del 17 de gener de 1449), que es troba a la biblioteca colombina de Sevilla, va ser adquirit per Ferran Colom, segon fill del Descobridor, a Barcelona al juny de 1536; va costar-li dos diners, tal com consta en el revers del darrer foli del manuscrit. Cal assenyalar que Ferran Colom va aplegar una biblioteca d'alguns milers de volums i que Barcelona va ser un dels mercats on adquiria els seus llibres.

El manuscrit esmentat va ser localitzat el darrer quart de segle passat per Marià Aguiló, bibliògraf i mestre en gai saber, el qual en va fer una còpia que va enviar al seu amic Gaietà Soler. Aquest va publicar-la dins la seva obra **Badalona Monografia** històrica-arqueològica (Barcelona, 1890). Cuyàs explica l'origen del document i el transcriu en la seva **Història de Badalona**.⁴⁰

El permòdol del claustre.

Un altre dels testimonis possibles de l'estada de Colom a Sant Jeroni de la Murtra és, d'acord amb la tradició, un hipotètic retrat esculpit en un permòdol de la galeria sud del claustre del monestir.

Examinem, però, detingudament, aquest permòdol en el seu context. El claustre de Sant Jeroni de la Murtra és bastit en els seus paraments exteriors —arcades, permòdols, nervis i claus de volta— amb pedra de Montjuïc,⁴¹ les columnes són de pedra nummulítica de Girona. Tant els plements —que són de maó— com els murs interiors —bastits amb aparell irregular— van ser enguixats i pintats tot imitant coreus. Doncs bé, el tram on es troba l'hipotètic retrat de Cristòfor Colom pertany a la galeria sud del claustre, una part on, juntament amb tot l'angle sud-oest de la construcció —el més proper a l'entrada de l'antiga església conventual—, hi ha una peculiaritat constructiva: l'aparell interior de les galeries, els contraforts i un templet que hi ha a l'angle no són bastits amb pedra de Montjuïc, sinó amb un maó pla i morter de calç. Aquesta peculiaritat fa pensar en una etapa constructiva diferent de la resta.

¿Com podem fer-ne la datació? En el tram on hi ha l'hipotètic permòdol de Cristòfor Colom, a la clau de volta que clou les nervadures hi ha un escut caironat que pertany a la família Viastrosa o Vilastrosa.⁴² Consta documentalment que els anys 1464-1466:

"Má Viastrosa feu una clau en lo claustro. Lo que en alguna manera per nos pot escusar es fer tantas obres (com costumem dir) nos fan sino de sobras; pero com ell vey a la casa tant imperfecta, particularment no aventi Claustro, que no par y aja Monestir, li paregué donar-hi una bona empena en que s'acabàs pensant que alguns devots li ajudarian y ningú apenas li acudí sino fonch m^o Viastrosa, mercader que feu una clau".⁴³

Els Viastrosa eren una família de mercaders buscarins de Barcelona.⁴⁴ El fet que aquesta construcció s'esdevingués durant uns temps de penúria explica la pobresa de materials que s'hi van emprar.

Si la clau dels Viastrosa, que corona aquest tram, és dels anys 1464-1466 és pràcticament impossible que el retrat del permòdol sigui de Cristòfor Colom. No obstant això, pot ser que aquest permòdol hi hagués estat encastat posteriorment perquè, de fet, parlant des del punt de vista de la construcció, el tancament dels trams amb parells d'arcs apuntats que recolzen en una columna central i en els permòdols esculpits és independent de la volta i, pot ser, per tant, posterior a aquesta època.

De fet, el claustre del monestir de Santa Maria de Jerusalem, contractat el 1468⁴⁵ presenta una estructura molt semblant al de la Murtra, tret del tancament dels trams, ja que de contrafort a contrafort hi ha una única arcada.

Pot ser que, pel fet de tractar-se de la part primitiva del claustre, hagués estat construïda segons una concepció diferent. De fet, és també l'única part on els escuts d'on arrenquen les nervadures són caironats i no estan sostinguts per àngels tenants com la resta del claustre.

Sigui com sigui, la perfecció d'aquesta cara del claustre respecte a d'altres molt més tosqués i un estudi iconogràfic detingut fa que hom pugui atribuir aquest retrat a l'almirall, tot i que mantinguem reserves serioses sobre la qüestió.

Conclusió

Tot i que no es pot precisar amb certesa històrica el lloc de Barcelona on els Reis Catòlics van rebre Colom al seu retorn del primer viatge, hi ha prou indicis com perquè sigui versemblant la hipòtesi que l'entrevista tingués lloc a Sant Jeroni de la Murtra. Això no exclou, naturalment, que hi hagués hagut entrevistes a d'altres llocs de la ciutat, ja que l'estada de l'almirall a Barcelona es va perllongar fins a final

de maig i les qüestions que tenia entre mans eren prou interessants com perquè els reis hi donessin una atenció particular. En tot cas, creiem que una recerca més detinguda podrà aportar noves dades sobre aquesta qüestió.

Si realment Colom va ser rebut pels Reis a Sant Jeroni de la Murtra, el més segur és que el marc hagués estat el refector del monestir, construït a l'època de Joan II de Catalunya-Aragó i, aleshores, la sala més noble de la casa. Aquí, sota les quatre barres pintades al mur del fons i esculpides en les claus de volta gòtiques, els Reis haurien escoltat amb atenció el relat del viatge i del descobriment de Cristòfor Colom.

(*) Jaume Aymar i Ragolta és llicenciat en història per la Universitat de Barcelona i promotor de la fundació Catalunya-Amèrica. És autor de diverses monografies històriques.

Notes

1. A. Rumeu de Armas, **Colón en Barcelona**. Sevilla, 1944.
2. Cf. A. Rumeu de Armas, **Un escrito desconocido de Cristóbal Colón. El memorial de la Mejorada**. Madrid, 1972, pàg. 78.
3. Trobem ja una presentació rigorosa de l'estada de Colom a Barcelona a S. Sanpere i Miquel, **Barcelona en 1492. Conferencias leídas en el Ateneo Barcelonés sobre el estado de la cultura española y particularment catalana en el siglo XV**. Barcelona, 1983 pàg. 229-345.
4. A. Rumeu de Armas, **Colón en Barcelona**, pàg. 29.
5. *Ibid.* pàg. 38, nota 74.
6. J.M. Cuyàs Tolosa, **Resumen histórico del Monasterio de San Jerónimo de la Murtra**. Badalona, 1975 (la primera edició és del 1943).
7. *Ibid.*
8. *Ibid.*, pàg. 10.
9. *Ibid.*, pàg. 11.
10. *Ibid.*
11. *Ibid.*
12. *Ibid.*
13. *Ibid.*
14. J. de Sigüenza, **Historia de la Orden de San Jerónimo**. Madrid, 1906, vol. I, segona part. Llibre quart, cap. XXX, pàg. 498-501.
15. *Op. cit.*, pàg. 499.
16. *Loc. cit.* Cf. Rumeu, **Colón en Barcelona**, pàg. 30, nota 46.
17. **Opus epsitolarum**: Edició d'Alcalá, 1530. Carta CXLI.

18. J. Riba i Gabarró i J.M. Cuyàs i Tolosa, **El castell de Tous i el govern dels jerònims: Tous, mil anys d'història**. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, pàg. 155-156.
19. J.M. Cuyàs, **Resumen Histórico**, pàg. 11-12.
20. J.M. Cuyàs, **Història de Badalona**, Badalona, 1978, vol. IV, pàg. 151.
21. G. Soler, **Badalona. Monografia Històrica-arqueològica**, Barcelona, 1880, pàg. 106.
22. J. de Sigüenza, **op. cit.** Llibre tercer, pàg. 296.
23. A. Rumeu, **Colón en Barcelona**, pàg. 38, nota 71.
24. Notes manuscrites de fra Antonio de Aspa dins les **Decadas de orbe novo** d'Angleria (Academia de la Historia). Est., 27gr. 3 E n. 93, citat per A. Rumeu dins **Colón en Barcelona** pàg. 30 nota 46.
25. Cf. A. RUMEU, **op. cit.**, pàg. 22.
26. F. López de Gomara, **Hispania Victrix o historia general de las Indias**. Biblioteca de Autores Españoles (Rivadeneyra). Vol. XXII citat per A. Rumeu dins **Colón en Barcelona**.
27. D. de Monfar, **Catálogo o memorial dels concellers de Barcelona y cosas notables sucedidas en son temps**. Barcelona, 1643.
28. F. Colón, **Historia del Almirante don Cristóbal Colón**. Madrid, 1932, vol. I, pàg. 292-295.
29. La presència del Rei Ferran a Sant Jeroni consta documentalment el mes de juliol, cf. A. Rumeu de Armas, **Itinerario de los Reyes Católicos 1471-1516**. Madrid, 1974. En aquesta obra no consta, en canvi, que hi hagi cap document signat pels reis a Sant Jeroni durant els mesos d'abril i maig. Això no significa res però, quant a l'estada dels reis al monestir perquè els reis podien estar-se al monestir i els documents van ser expedits a Barcelona. Hi ha molts exemples en l'obra de Rumeu en què es veu la no coincidència del lloc concret on eren els Reis amb els documents que expedien.
30. **Diario de Colón** (edició de Julio F. Guillén). **El primer viaje de Cristóbal Colón**. Instituto Histórico de Marina, 1943. Cf. A. Rumeu, **Colón en Barcelona**, pàg. 11.
31. D'acord amb el P. Las Casas. Cf. A. Rumeu de Armas, **Colón en Barcelona**, pàg. 17.
32. **Ibid.**, pàg. 23 i 30.
33. J. M. Cuyàs, **Resumen histórico del monasterio de San Jerónimo de la Murtra**, pàg. 12 i **Historia de badalona**, vol. IV, pàg. 152.
34. J. M. Cuyàs, **Historia de Badalona**, vol. V, pàg. 171.
35. J. Vilaseca, **Història de Santa Coloma de Gramenet durant el segle XIX**. Santa Coloma de Gramenet, 1976, pàg. 107-115. J. Font i Cussó, "La Torre Palleresaà, **Jorba**, núm. 38 (març 1958) publicat dins "62 articles Museu de Badalonaà, 1980. pàg. 106-110.
36. J. Vilaseca, **op. cit.**, pàg. 109.
37. J. Font i Cussó, **op. cit.**, pàg. 110. De fet, el 1581, quan Felip II va visitar aquest cenobi jerònim va deixar el seu fill, el príncep Felip, a la Torre Palleresa (Cf. J.M. Cuyàs, **Resumen Histórico del monasterio de San Jerónimo de la Murtra**, pàg. 19 i 20.
38. J. Font i Cussó, **Revista de Badalona**, 27 d'octubre de 1956 i revista **Jorba**, núm. 24 (maig 1956) dins **op. cit.**, pàg. 171.
39. Vegeu J.M. Cuyàs, **Historia de Badalona**, vol. IV, pàg. 152 i el seu article "La estancia de Cristóbal Colón en Badalona" (Badalona, 1942).
40. **Ibid.**, pàg. 160-172.
41. J.M. Cuyàs, **Resumen histórico...** pàg. 10.
42. **Lo camper de argent, un pal de azur enmig de 2 estelas del mateix**. Cf. J. R. Vila, **De Armoria**, llibre segon, vol. V, fol. 325-326.
43. J.M. Cuyàs, **Notes històriques de Sant Jeroni de la Murtra** (XVII), "Seguim historiant el segle XVá. **Amistad, Boletín del Museo Municipal**. Badalona, 1974, núm. 60, pàg. 7.
44. Cf. C. Batlle, **La crisis social y económica de Barcelona a mediados del s. XV**. Barcelona, CSIC, 1973, vol. I, pàg. 344, nota 63 i vol. II, pàg. 604.
45. Cf. A. Pauli, **El real monestir de Santa Maria de Jerusalem de Barcelona (1454-1970)**. Barcelona, 1970, pàg. 13 i làmina 1

Els cinc regnes peninsulars en temps dels Reis Catòlics.

Articles

El manuscrit *Practiques e costums...* conservat a la biblioteca colombina.

Caius Parellada()*.

Ens sembla escaient comentar aquí l'obra ***Practiques e Costumes de la Rectoria de Badalona***, un manuscrit que va adquirir Ferran Colom, segon fill del Descobridor i eminent bibliòfil, a Barcelona l'any 1536 tal com consta en l'anotació que va fer ell mateix en el seu ***Registrum***, on anotava les seves adquisicions (també va consignar-hi que li va costar dos diners, refs. 5-2-10). El primer que en va donar notícia va ser el gran literat, bibliòfil i etnògraf mallorquí, i un dels cappers de la Renaixença catalana, Marià Aguiló. Molt més ençà, l'historiador badaloní Cuyàs va fer esment de l'existència d'aquest document al ***Diari de Barcelona*** del 6 de maig de 1971.

Es tracta d'una obreta interessant, més que pel seu contingut, per algunes circumstàncies que li són alienes, com ara la relació evident que hi havia aleshores entre la família barcelonina dels Colom i Bertran amb Badalona i ensem la que deriva de la compra d'aquest manuscrit per part del susdit Ferran. Això darrer lliga també amb les adquisicions que va fer d'obres jurídiques catalanes.

L'obra esmentada, publicada ara fa un segle com a apèndix III de la monografia "històric-arqueològica a **Badalona**", escrita per Mossèn Gaietà Soler, prevere, conté les ordinacions per les quals es regia la parròquia esmentada, "la qual té de riu Besòs vell fins a Montgat e fins alt a la sumitat de la muntanya tot entorn a la part de tramuntana", amb especificació dels drets econòmics que li pertanyien en tot el terme.

Els drets consistien en la **promeya**, ço és, la trentena part de la majoria dels fruits, vins, blats (forment, ordi, mestall, espelta, mill, sègol, conangle); el **carnalatge**, els delmes i els redelmes. El rector "és tengut de tenir dos vicaris per servei de la parròquia", i "per aplegar les veremes ha acostumat de llogar dos bons muls amb dos traginers i dos homes acostumats e sabents de tota la parròquia"; els emoluments dels vicaris; que "és tengut de tenir un escolà de XV anys en sus qui sapia llegir e cantar la epístola"; les festes celebradores; que "és tengut de sermonar o de haver sermonador les III festes principals"; el dret de parroquianatge per "quescuna nòvia" i també de "quescun cors", etc.

Com acabem de veure es tracta d'un recull de pràctiques ben semblant a les ordinacions que tant sovintejaven a la Catalunya medieval en tota mena d'ens, des dels comtats, baronies o batllies fins a les corporacions de qualsevol ordre. El que sobta d'aquestes que examinem és que no hi consta de qui són eixides, ni si van ser sancionades per alguna autoritat. Interessa, doncs, com a document que reflecteix una part de la societat d'aquell temps i pel llenguatge tan viu en què és escrit.

Per a nosaltres, tanmateix, té uns altres motius d'interès. Més amunt ha estat esmentada la relació que tenien alguns membres de la família Colom de Barcelona amb Badalona. Aquest lligam el va exposar molt bé l'historiador Carreras Valls en una conferència publicada a la revista ***La Notaria*** (Barcelona, 1932, pàg. 57), que havia llegit al col·legi notarial de Barcelona el 22 de gener d'aquell any i en la qual ens fa saber que l'obra de la parròquia de Badalona era propietat de Jacme Colom, fill de Guillem, sota la senyoria i alou del rei. De Jaume va passar al seu fill, Francesc, i d'aquest als seus marmessors, que van ser la seva mare Caterina, Ramon Bertran, Jaume de Malla, Raimon Riba i Jaume Cesavasses. Hi afegeix Carreras Valls que el càrrec de rector de Badalona tenia gran importància, per tal com en uns poders atorgats per Pedro Vacca, el 23 de gener de 1478, aquest declara obrar en qualitat de tutor d'Alfons de Castella i d'Aragó, fill del rei Catòlic, canonge de Barcelona i de València i rector de Santa Maria de Badalona. Així mateix, que també va tenir el càrrec susdit Joan Enríquez de la Carra, que se suposa de la família de Joana Enríquez, mare de Ferran II. D'altra banda, a l'arxiu de la Seu de Barcelona, l'ardiaconat de Badalona hi figura com una dignitat reial.

Així mateix, Carreras Valls ens fa saber que l'ardiacà Colom posseïa també uns quants masos al terme de Badalona: el mas Oller, el mas Sunyol i el mas Morata. Cal recordar que el dietari de la Generalitat ens reporta que el deu d'octubre de 1465, mossèn Colom se n'anà a Badalona, com també que aquest mossèn Francesc Colom era "deputat" i, atesa la seva condició d'eclesiàstic, president de la Generalitat.

Per totes aquestes circumstàncies, la pertinença de l'obra que comentem a Ferran Colom pren una gran significança, per tal com un text de les susdites ***Practiques***, que fa referència a un lloc on una família del seu mateix cognom tenia drets i propietats, estableix un nexa evident entre la família del Descobridor i la família del Colom de Barcelona, totes dues relacionades amb Badalona; l'una amb els alous esmentats i l'altra, precisament, amb una obra de caràcter jurídic, amb preceptes relatius a aquests alous.

Primeraient reb. e acris
cume de celre lo dicte dñs Esplosa
de badalona la promera pascor
la proquia quinquenier. la qual
parquia es del feu de bops vell fins a mig
gno. e fins ala ala pumier dñs muntanyes
cor entorn ala pair dñs canitana. Se
gods es designat en la carta dñs Conseruato
dñs dñs Esplosa. E reb per rebre dñs dñs pro
mera la crechena pare dels fonsos pascor
primeraient de cora venenut. ara finella de
blancha e de gres e de maluch e de mopa
rell. que de cors blats. co es de fonsos ordiung
moll. espels pegol. gyll. wenas. canangla. A
res. Simons. perols. fipols. lamellas. e fons
altros qualques legums. e li. e canvent. e d
me carnalage. ari com de canvent. co de porrell
e de welly. e de lina. e de fonsos. E en
per en vitar que en reps passat solen pasc
p mho dñs dñs promera la vintena pasc. E
co fonsos pascada que pasc enre lo hmoable mops
Guillam. E soler dicte q dñs dñs esplosa. e
altros proquias rebre la dñs vintena pasc. lo
di dicte obrench vna pascada. don los dñs
proquias que hagnessen apagar la vintena
pasc per mho dels dñs dñs promera. p fonsos pasc
per canent pasc en redde dñs p. boirill ubra
en publicch de badalona. e lora a. ym. de dñs

L'interès sobre els fets esmentats augmenta encara més si s'hi afegeix un altre: el de la tinença per part de Ferran Colom de diverses obres catalanes del mateix caràcter; unes eren comprades, les altres li pervingueren del seu pare, el Descobridor. Entre aquestes obres n'hi ha de cabdals, com és el cas del **Consolat del Mar**, del **Compendium Constitutionem Cataloniae**, de Narcís de Sant Dionís i de les **Constitucions de Catalunya**. D'altres tenen un interès limitat, com ara la que és objecte principal d'aquest petit estudi i el manuscrit, adquirit també per Ferran Colom el 1536, **Costums de la batllia de Miravet**. Aquest manuscrit, però, mereix una atenció especial per tal com Miravet constituïa una comanda de l'orde de l'Hospital i també perquè alguns companys de Colom, com ara Pere Margarit, pertanyien a algunes ordes militars —concretament, Margarit era de l'orde de Sant Jaume de Spata o de l'Espasa—. Cal remarcar que aquest volumet estotjat a la Biblioteca Colombina ens ha permès de conservar el text català dels **Costums de la batllia de Miravet**. El text llatí ens ha pervingut en un manuscrit del segle XIV guardat a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid.

Dos documents expedits per Ferran "El Catòlic" des de Sant Jeroni de la Murtra, el 1493.

Pere Català i Roca()*.

És sabut que l'octubre de l'any 1492 els Reis Catòlics van arribar a Barcelona, procedents de Saragossa, i que el 7 de desembre, "extint la Magestat del Sor. Rey del seu palau qui es en la plaça del Rey de la present Ciutat de Barcelona en la sala del qual palau havia tenguda Audiencia, e essent devant la porta de la sglesia del dit Palau" (d'acord amb el Manual de Novells Ardits) va rebre la coltellada que li va assestar "en Joan Canyamás, pages, bar e traydor, malvat horat, ab ánimo diabólich".

Sense entrar aquí en els detalls d'aquest regicidi frustrat, ni en les causes que podien motivar-lo, com tampoc en la bàrbara pena infligida a l'agressor, comentarem que el rei Ferran —ja força restablert—, la reina i el príncep van visitar el santuari de la Mare de Déu de Montserrat, del dia 4 al 14 de febrer, en acció de gràcies per la salvació del monarca, sense perdre de vista que s'estava portant a terme l'anomenat "redrés" de Montserrat. Després de l'estada montserratina, els reis van tornar a Barcelona, on un dia encara no prou determinat del mes d'abril va arribar-hi triomfant de la seva Aventura el Descobridor d'unes terres de més enllà de l'oceà.

Tot seguit, l'Aventurer va ser rebut pels sobirans. No podem dubtar que la rebuda va tenir un efecte immediat, sobretot tenint en compte la celeritat de les disposicions reials, i atès el coneixement que ja tenia Portugal del final feliç del Viatge colombí.

La qüestió que ens plantegem és l'escenari de la rebuda. D'una banda, hom l'ha configurat al Saló del Tinell del mateix Palau situat a la plaça del Rei, on Ferran II havia sofert l'atemptat. De l'altra, actualment està guanyant adeptes la teoria que no va ser pas a la mateixa ciutat de Barcelona, sinó fora. Així, al llibre-nadala 1991 de la Fundació Jaume I apareix, com a peu d'il·lustració, el text següent: **"Monestir de Sant Jeroni de la Murtra, entre Badalona i la Conreria, residència habitual dels reis catalans. És possible que fos aquí on els Reis Catòlics van rebre Colom quan va tornar del seu primer viatge, contràriament a la tradició romàntica que situa la trobada al Saló del Tinell."**

És clar que aquest desplaçament d'escenari pot justificar en part el silenci que guarden els diaris oficials respecte a la vinguda de Colom a Barcelona. I com que entenem que la qüestió motiva l'atenció —podem copsar-ho amb el número monogràfic present—, sense insistir en

(*) Caius Parellada i Cardellach és advocat i autor del llibre **Colom venç Colombo. La vera naturalesa del Descobridor del Nou Món**. Barcelona, 1978.

apreciacions que ja han manifestat autors com ara Cuyàs Tolosa, Font i Cussó, Vilaseca o Aymar i Ragolta, aportem, a continuació, dos documents que, enregistrats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, presenten la curiositat, si més no, que, datats a mitjan juliol de 1493, van ser expedits pel rei Ferran des del monestir de la Murtra.

Ens en proporciona el coneixement l'obra d'Antonio de la Torre **Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos**, vol. IV (Barcelona, CSIC, 1962). Es tracta d'un corpus ineludible per a l'estudi dels temes colombins. A les pàgines 240 i 241 del volum quart trobem textualment aquests instruments:

"13-VII-1493. Monasterio de San Jerónimo de la Murtra 3685,36

Fernando encarga a los obispos de Cartagena y Badajoz propongan para la vacante de la sacristía de Jaca a la persona que designe mosén Jaime de Urries, de su capilla.

En esta hora he sabido que mossen Anthon de Bielsa, que tenia la sacristania de la yglesia de Jacca, staua a la muerte y se crehe es fallecido. Y porquel dicho Bielsa tenia encomendada la dicha sacristania por mossen Jayme de Vrries, pebostre de la yglesia de Huesca de mi capilla, y por lo mucho que me ha seruido y sirue, querria que el la houiesse. Por ende yo vos encargo supliqueys de mi parte a nuestro muy Sancto Padre le proueer de la dicha sacristania en la persona, quel dicho mossen Vrries vos s-creuira, porque el no lo puede tener de presente. En lo qual porneys buena diligencia, que mucho me seruireys.

"Miguel Perez d'Almaçan."

"17-VII-1493. Monasterio de San Jerónimo de la Murtra S3685,36 r. y v.

Fernando al papa, recomendando a Octaviano de Vaqueras, francés, de la orden de San Juan de Jerusalem, rogándole le coloque en la "guarda del turco, que ende esta preso".

Muy Sancto Padre (...) en essa su corte reside al presente Octaviano de Vaqueras, frances, de la orden de Sant Juan de Jherusalem. E porquel y parientes suyos me han mucho seruido, tengo grande voluntad en su collocacion y endereço. Por ende a Vuestra Sanctidad muy humildemente suplico le plega mandar poner al dicho Octauiano en el numero de los de la guarda del turco, que ende esta preso, y hauerlo mucho encomendado, assi en el tiempo que stouiere en la di-

cha guarda, como despues, quando houiere de passar a Rodas: ca yo lo recebere en muy singular gracia de Vuestra Sanctidad...

"Almaçan, pro secretario."

Creiem innecessari, ara, penetrar en l'entrellat d'ambdós documents, estesos —com veiem— pel secretari reial Miguel Pérez de Almaçan. Si de cas advertim que, en el document del 17 de juliol, l'esment **"del turco, que ende esta preso"** es refereix a Hixem, germà del soldà de Turquia.

Per a nosaltres —els colombins—, el que veritablement ens interessa és que el monestir de Sant Jeroni de la Murtra representava, per als monarques —i en concret per a Ferran II, rei d'Aragó— un estatge alternatiu, en el temps en què Colom va tornar del primer viatge.

(*) Pere Català i Roca, historiador i fotògraf, actualment President de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. És autor de diverses obres de temàtica colombina.

El llinatge Paner, ciutadans de Barcelona.

Francesc Albardané()*

Es comença a parlar de crear un Museu d'Amèrica al monestir de Sant Jeroni de la Murtra amb el nom de Fra Ramon Pané (o Raymon Pané), promogut per la fundació Catalunya-Amèrica. Aquesta iniciativa interessant, a la qual donem suport totalment, és una mostra més de l'interès que està despertant la figura d'aquest frare, tant al nostre país com a l'estranger, pel fet d'haver estat el primer gran estudiós dels costums dels pobladors d'Amèrica.

Amb aquesta petita nota, però, només volem proposar que, d'ara endavant, sigui usada la forma correcta del llinatge d'aquesta família, és a dir, Paner. La forma Pané és una castellanització clara de l'ortografia d'aquest nom català.

Per tal de poder donar una base històrica més rigorosa a la nostra proposta, hem de dir que, al llarg de les nostres llargues recerques en els arxius històrics catalans relatives a documents dels segles XIV, XV i XVI, hem trobat poques referències sobre aquesta família barcelonina. Malgrat aquesta escassetat, sempre hem trobat que el nom d'aquesta família hi constava documentalment com Paner.

Així doncs, trobem que en el registre d'ordenacions de l'Arxiu Diocesà de Barcelona el dia 18 de maig de 1448 és tonsurat l'escolar **Michaellem Paner**, fill de **Michaelis Paner**, fuster i ciutadà de Barcelona.

Gairebé un segle més tard, en l' **Octavum Manuale** (26 de gener de 1527-10 de gener de 1528) del notari Joan Geroni Canyelles, que es conserva en l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, trobem un **Joannes Paner** com a testimoni d'una escriptura del 28 de setembre de 1527.

Molt més interessant ens sembla l' **Hyeronymus Paner** que apareix com a testimoni en companyia de **Petrus Terroge** en un document del notari Antonio Anglès de 21 de novembre de 1534, que parla del **Magnificus Raymundus Dusay**. (**Quadragesimum Manuale Comune 5 setembre 1534- 6 abril 1535**). Volem destacar el fet de trobar aquests llinatges aplegats, ja que tots ells tenen relacions importants amb la família dels Colom de Barcelona. Mereix un atenció especial la forma **Terroge** de la família Tarroja (derivat de l'antic Torroja), ja que dona peu a la forma llatina **Terra rubra**.

Per acabar, volem fer esment d'un document excepcional, amb data 19 de març del 1546, que ens connecta directament la família Paner amb la família Colom. Es tracta dels capítols que van escriure Miquel de Vallseca i Joan Paner sobre la comanda de les presons de la ciutat de Barcelona (Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona. Notari Joan Lluís. Manual: 9 gener de 1546-29 de març de 1546).

L'encapçalament del document diu textualment:

"Sobre la comanda dels carcens comunc de la ciutat de Barcelona fahedora y lo magnifich en Mossen Miquel de Vallseca, ciutadà de Barcelona carceller de aquells anen Joan Paner, gornimenter ciutadà de dita ciutat son stats fets los capitols següents..."

El fet més destacat del document és la relació dels testimonis avaladors dels pactes: Antoni d'Erill, Antoni de Cabrera, Guillem Paner -**gornimenter**, pare de Joan Paner-, Antich de Cabrera i Antic Ferrer. L'anàlisi d'aquests testimonis ens presenta un nou membre de la família Paner de Barcelona, Guillem Paner, de professió guarnimenter, pare de Joan Paner, qui fa els pactes.

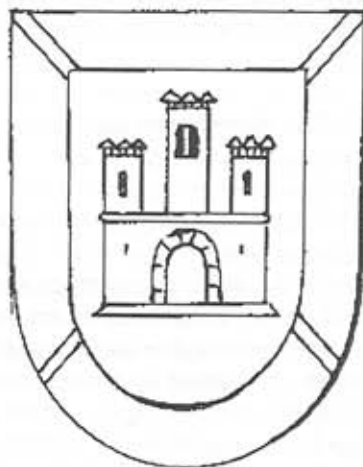
Volem subratllar, però, de manera contundent, la presència d'Antich de Cabrera, ja que era el marit d'Anna Colom, filla de Guillem-Joan Colom. Cal destacar també la presència d'Antic Ferrer, germà de l'abat de Montserrat Antoni-Pere Ferrer, personatge de gran relleu durant la guerra civil contra Joan II.

Cal recordar també que Jaume Colom i d'Alòs va estar casat amb Eulàlia de Vallseca i que, per tant, molts dels personatges que apareixen en aquest pacte tenen una relació familiar directa amb la família Colom de Barcelona. No ens ha d'estranyar, doncs, que el Descobridor del nou món escollís com a company seu en el segon viatge Fra Ramon Paner.

Per totes aquestes proves documentals cal que els catalans recordem Fra Ramon Paner, segurament frare de l'orde de Sant Jeroni i, potser, de la comunitat del convent de la Murtra, pel seu nom familiar correcte, Paner. Ell s'ho mereix!

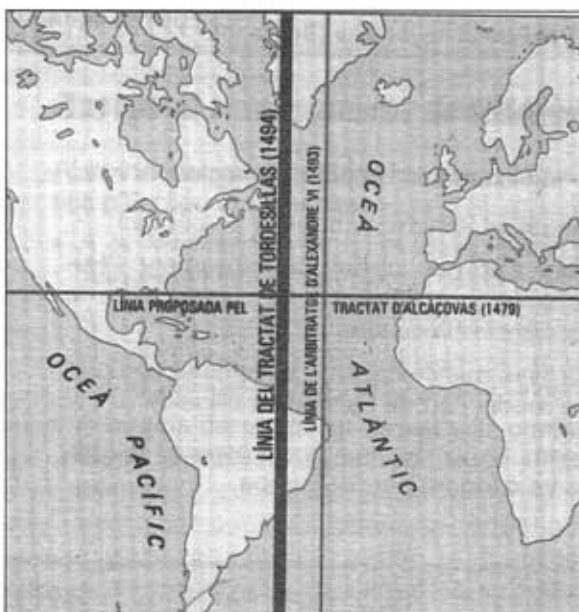
Escut d'armes dels Paner.

Paner és un llinatge que trobem a Anya (la Noguera), Anglesola (l'Urgell), Valls (Alt Camp), Alcoi (País Valencià), etc.

D'atzur, un castell d'argent. Bordura campanada de quatre peces, dues d'or i dues de gules, separades per un perfil d'argent (Antoni Poyo i Creixent).

(*) Francesc Albardané i Llorens és arquitecte i investigador colombí. És el pare de la tesi segons la qual el Descobridor era el clergue gironí Joan Colom, fill natural del canonge Francesc Colom.

El repartiment d'ultramar.

Opinió

Lletra de J. Bilbeny a Pere Català sobre els primers missioners d'Amèrica(*).

Al començament del propassat mes de juny vaig comprar el vostre llibre **Els primers missioners d'Amèrica, foren catalans?**. Acabava de tornar dels Estats Units, on havia dut a terme una intensíssima recerca sobre la catalanitat de Cristòfor Colom i la censura dels llibres d'Història d'Amèrica de l'època colomina, i encara anava una mica venut amb la nova situació personal al meu país.

Vaig aprofitar, doncs, les anades i vingudes amb metro per Barcelona per llegir el llibre. Com us podeu imaginar, va ser una lectura àvida i apressada. Es tractava de tenir una idea general sobre un fet molt concret: si Amèrica va ser concedida pel papa Alexandre VI a la corona de Castella i Lleó, ¿hi podia haver catalans a l'expedició? I, sobretot, ¿n'hi podia haver en tan gran quantitat, com sabem que hi va haver, fins al punt de delegar expressament la missió evangelitzadora a monjos de Montserrat?

Aquella primera lectura ja em va situar sobre el tema. Per la gran quantitat de documentació que tenim, dins la mancança més extremada, és clar; pel bon nombre de testimonis que ens en donen les Cròniques coetànies, tot i les expurgacions a què van ser sotmeses, el cert és que vaig concloure positivament que els dotze primers missioners que van anar a Amèrica, com també el gruix d'homes que va fornir la segona expedició, van ser irremissiblement catalans o, en el darrer dels casos, pertanyents a la Corona catalano-aragonesa. I que, en conseqüència, la Butlla del Papa expedida aquell 25 de juny, havia d'haver estat objecte d'alguna mena de retoc, a fi d'apropiar-se de Corona castellana del dret de conquesta i repoblació. Altrament no s'entendria la prohibició, sota pena d'excomunió, d'anar al Nou Món, llevat de ser natural de la Corona de Castella i Lleó, mentre tota la segona expedició es prepara a Barcelona i és duta a terme per catalans.

Ara, després d'una segona lectura molt més atenta i diligent, amb anotacions i subratllades, i amb les pauses necessàries per tal de comprendre els fets en el seu envitricollament i en la seva censura i deformació, m'ha acabat de ratificar plenament que els esdeveniments s'han de veure a partir de l'òptica que suara us he exposat: o bé no hi va haver monjos montserratins a Amèrica entre els dotze primers missioners, tal com s'ha volgut amagar al llarg d'aquests cinc segles, o bé el Nou Món no va ser concedit en pa-

trimoni exclusiu a la Corona de Castella i Lleó.

Hi ha moltes proves que em porten a creure-ho, ultra el testament de Ferran II, que reclama la part de les terres d'Amèrica que li pertocava com a rei d'Aragó.

Al marge d'aquestes consideracions sobre el repartiment —que han vessat molta tinta, però sempre d'una faisó inútil per ingènua, o maliciosa per espanyolista, i que ara no convé d'embolicar més— el cert és que la documentació que doneu al vostre llibre i el rigor amb què plantegeu el treball fan de les vostres observacions un material indispensable per acabar de capir amb ells la primera part de la descoberta d'Amèrica.

Lligueu amb molta precisió la vinculació de Montserrat a la causa de la Generalitat contra Joan II, i el seu desmembrament consegüent a causa de les reformes que van fer el rei Ferran II, o almenys, mitjançant ell, a fi de col·locar-hi addictes a la seva causa. Sugeriu molt encertadament la possibilitat que els monjos que van ser desvinculats de Montserrat anessin amb Bernat Boïl a evangelitzar el Nou Món. Hi ha prou indicis que em porten a veure-ho així. De la mateixa manera que Ferran II, per mitjà de la Butlla del 27 de març de 1493, es desprèn de l'abat Joan de Peralta, fent-li fer concedir el bisbat de Vic, perquè es va negar a admetre els monjos castellans que el rei volia introduir a Montserrat, es desempallegaria d'un sector prou important de la comunitat, potser no obertament oposats a la política reial, però sí potencialment, atès que eren homes cultes, **"muy bien sabidos i letrados"**, que diu Casaus.

La connexió, doncs, que vós suggeriu entre els primers monjos que van anar a Amèrica i els que van ser manllevats de Montserrat, no solament és versemblant temporalment —per tal com l'absència d'algun monjo coincideix amb l'anada a Amèrica i el retorn consegüent de Bernat Boïl— i geogràficament —atès que ja no es trobaran més documents en cap altre convent o monestir català d'aleshores endavant—, sinó que ho és, sobretot, políticament.

Si heu prestat atenció als fets que es van esdevenir durant el compromís de Casp, que ha portat a terme amb una lucidesa envejable Josep Plana en un altre llibre de la mateixa col·lecció que el vostre, us haureu adonat que els mecanismes de distracció o allunyament polític —enviant a "missions especials" consellers de la Generalitat, a fi de treure'ls la força i la influència que podien exercir sobre la població— són exactament idèntics als que va emprar Ferran II en els casos de Joan de Peralta o de la comunitat montserratina. No m'hi voldria fer excessivament fort. Però és un punt que cal tenir en molta consideració. El silenciament, o, més ben dit, la desaparició d'aquests monjos de les Cròniques i de tota la documentació oficial ens hauria de fer molt més que mala espina.

Com que ja us he dit que he procurat especialitzar-me en qüestions de censura, intueixo qualsevol tergiversació històrica, que uns altres ulls passarien com a fet normal, com certament ha passat fins als nostres dies, sense cap mena de vergonya. Els especialistes colomins, com també altres historiadors i dilectants que s'han encarat amb l'enigma de Colom, no han deixat d'observar petites diferències o algun contrasentit més notori entre edicions i entre els mateixos cronistes. Però l'han vist com un fet inherent a la mateixa narrativa històrica, com quelcom de consubstancial a la influència i la confusió literària de l'època, en lloc de veure'l com a clau, com a eix, com a suport palès i tangible de qualsevol falsificació.

És per raons com aquesta que ha passat per alt la incompatibilitat lògica i històrica d'homes que havien conegut personalment, íntimament, pregonament l'almirall Colom, i que mai no van saber de quina nació era, com es van dir els seus pares, ni a quina ciutat va néixer. Consegüentment, han pretès desxifrar aquesta nebulosa sota l'argument que Colom va actuar amagadament per tal que no es descobrís la seva ascendència jueva o el seu passat corsari. De fet, que va ser corsari a les ordres del rei Renat d'Anjou va ser descobert sense embuts a la carta que va enviar al mateix rei Ferran, prou coneguda perquè hi exposa els fets famosos de la nau "Fernandina" i de la imantació de les agulles de la bruixola. Però sobre el seu pretès judaisme no hi ha cap referència, o només aquesta argücia pseudo-intel·lectual i sense fonament rigorós de què us parlava.

Si mai Colom és titllat de jueu, això s'esdevé sempre en boca dels seus enemics que volen difamar-lo i destituir-lo del càrrec de virrei, un cas anàleg al que esdevingué amb personatges bascos d'una influència remarcable en els afers espanyols i que molt equànimement ha reflectit Julio Caro Baroja a **El Señor Inquisidor y otras Vidas por oficio**, concretament en el capítol relatiu a "Lope de Aguirre traïdor".

Personalment, m'inclino més a veure l'espiritualitat de l'almirall cenyida al fenomen franciscà i de les noves tendències del pietisme religiós, prou de moda a la Catalunya i a l'Europa de tombants del segle XV al XVI. Si no hagués estat així, ¿hauríem de concloure també que els monjos montserratins van amagar els seus noms, la seva procedència, el seu assentament al Nou Món, la seva nacionalitat, perquè també van tenir una ascendència jueva? De cap manera. Si els monjos de Montserrat desapareixen és pel sol fet que, com a catalans, comprometien l'expropiació del Nou Món a mans dels espanyols, o sigui, de la Corona de Castella. De la mateixa manera que desapareix qualsevol vinculació del Descobridor amb Barcelona i Catalunya, fins que Romeu de Armas no va tornar

les coses al seu lloc. Un exemple d'aquest paral·lelisme flagrant el doneu vós mateix al vostre llibre en parlar dels monjos que cita Casaus: tot i que reconeix que "**fueron bien cognoscidos mios, y en amistad y conversación**", que, a més de significar que no sap d'on són, perquè no sap si són de Picardia o de Borgonya, històricament ja heu demostrat que no podien ser d'enlloc més fora de Montserrat, sinó de la Corona de Catalunya-Aragó o, en el darrer dels casos, de Castella-Lleó, però mai picards o borgonyesos.

¿No trobeu en aquesta afirmació la mateixa mà fosca que retoca els textos de Pere Màrtir d'Angleria (?), d'Oviedo, de Casaus i del mateix Ferran Colom, personatges molt vinculats al Descobridor, sigui per amistat o per família, però que mai no van saber quina va ser la pàtria que els va veure néixer? Si les màscares per camuflar uns monjos i el Descobridor són les mateixes, als meus ulls, òbviament la finalitat amb què es van ordir també hauria de confluir allà mateix. Vós, en darrera instància, hi podeu dir més que no pas jo.

De tota manera, la vostra recerca ens reporta, d'acord amb els meus càlculs, els noms de nou religiosos que, d'una manera o altra, van estar lligats directament a Colom o bé al Nou Món. Són Bernat Boïl, Francesc i Joan de la (Duela), Joan de (Tisin), Pere Camps, Ramon Ponç, Joan Parés, algú anomenat fra Jordi (frey Xorxe) i un tal fra Julià.

Potser, i atesa la primera toponímia colomina, caldria establir alguna connexió amb Santa Maria la Rodona, Santa Maria l'Antiga (Santiga), Sant Martí, Santa Creu i algun altre topònim que podia posar de manifest el rastre d'una ermita montserratina o dels seus voltants, com també cercar els noms suara esmentats en algun convent de la mateixa orde de Tarragona o Barcelona, per tal com van ser amb noms de patrons d'aquesta ciutat que es van fundar les primeres, o de les primeres, esglésies catalanes al Nou Món, tal com afirma Feliu de la Penya.

Res més. Tingueu la confiança que només amb treballs com el vostre, resseguint fil per randa els fils espargits, els punts foscos i inconexos, per més insignificants que se'ns mostrin, que podrem arribar a treure l'entrellat definitiu d'aquest volgut misteri de Colom i del Descobridor i el repartiment del Nou Món, que són, al capdavant, el mateix i únic misteri. Vegeu si no com els Plets que la Corona espanyola va iniciar contra els descendents de Colom a fi i efecte d'anul·lar els privilegis que li van ser atorgats es troben directament relacionats amb l'allunyament progressiu de Colom de Catalunya i de qualsevol rastre de catalanitat que es pugui desprendre dels primers fets i homes de la descoberta, amb la italianització consegüent i amb l'expropiació final i definitiva als catalans de les

terres del Nou Món. Els catalans que van subscriure la famosa **Proclamación Católica**, al meu parer, van veure aquest fet com un robatori. És que van ser temps de revolució i alliberament. No em caldrà, potser, una injecció d'aquella sang llibertària per tornar a agafar el problema per l'arrel veritable? Vostre, Jordi Bilbeny.

(*) Jordi Bilbeny és llicenciat en filologia catalana. Va iniciar les seves investigacions sobre la colonització d'Amèrica a la Universitat de Bloomington, Indiana. Prepara un llibre sobre la censura espanyola al començament del segle XVI.

Notes

Els cinc germans Colom.

Durant el segle XV la cultura i la informació es trobaven associades en gran part a l'estructura de l'església. L'educació quedava pràcticament sota el seu patrocini i control. No ens hem de sorprendre, doncs, del costum de les classes benestants i nobles de la Catalunya del segle XV d'enviar els seus fills mascles a les escoles de les catedrals (posteriorment anomenades seminaris) per rebre una bona educació.

L'ingrés a les escoles eclesiàstiques s'enregistrava en els arxius diocesans corresponents, on es recollien els actes de tonsura necessaris perquè els nens entressin dins la família de l'església en la categoria bàsica de clergue. Si donem un cop d'ull a aquests registres, observarem que són molts els nens tonsurats i molt reduït el nombre d'escolars que acaben els estudis eclesiàstics i són ordenats preveres. Això vol dir que el seminari es feia servir com una escola normal de formació sense cap objectiu d'entrar al servei de l'església definitivament.

Depenent de la categoria social i dels costums propis de cada família, era diferent el nombre i la categoria dels fills mascles que eren destinats a fer estudis eclesiàstics.

Un cop fetes aquestes explicacions preliminars, ens centrarem en la família Colom més important de Barcelona d'aquesta època i que ja ha estat estudiada exhaustivament per molts historiadors, entre els que cal destacar Cristian Cortés, Mitjana de las Doblas, Pere Català Roca i d'altres. De l'estudi dels registres d'ordenacions de l'Arxiu Diocesà de Bar-

celona hem pogut deduir que era un costum d'aquesta família enviar tots els seus fills a les escoles eclesiàstiques, fet que no implicava, com acabem de dir, que tots els germans acabessin sent capellans. Per als nostres estudis colombins ens és d'especial interès la generació de Coloms que va prendre part decisiva en la guerra civil catalana contra Joan II i que eren fills del venerable Jaume Colom. És per aquest motiu que hem buscat en els registres de tonsura els germans Colom, i vet aquí la seva relació cronològica:

1 març	1416	Guillem Colom i Bertran
1 desembre	1417	Francesc Colom i Bertran
28 desembre	1425	Jaume Colom i Bertran
		Joan Colom i Bertran
4 juny	1435	Lluís Colom i Bertran

D'aquesta llista podem extreure nombroses deduccions de gran interès. La més espectacular és l'aparició d'un Jaume Colom i Bertran, fins ara desconegut per la història, que justifica el títol d'aquesta comunicació. Hem d'aclarir, però, que estem parlant només dels fills mascles. De moment, sabem que Jaume Colom tingué com a mínim cinc fills i tres filles. És a dir, tots els germans, nois i noies, poden arribar a ser vuit, tal com provarem en un escrit proper sobre la genealogia completa d'aquesta família. Tot ens fa suposar que potser els germans Jaume i Joan eren bessons i que Jaume Colom va morir a l'adolescència, ja que després de la tonsura no el trobem documentat.

Un altre punt de gran interès és disposar d'una cronologia que ens assabenti de quin fill era l'hereu i quin era l'ordre de prelatió entre els fills. Que l'hereu era Guillem Colom això ja ho havien deduït historiadors anteriors per fets claríssims i que hem pogut aprofundir en l'anàlisi de múltiples protocols notariais de Barcelona que publicarem properament. No era tan clar, però, que Francesc Colom fos el segon fill. Es podia pressuposar pel difós costum de dedicar el segon fill mascle al servei de la carrera eclesiàstica. Fins i tot es suggeria que Francesc Colom podia ser fill natural de Jaume Colom, suposició sense cap base que cal descartar del tot després dels documents de tonsura que hem trobat, ja que no parla de cap **defectum natalium** com hagués estat el cas. El que pot haver passat és una confusió entre Francesc Colom, ardiaca del Vallès, i Francesc-Joan Colom, fill natural de "**solutus et conjugatus**" ("solter i dona soltera"), que fou tonsurat el 20 d'abril de 1443, després de presentar la dispensa corresponent pel seu defecte natalici. Francesc-Joan Colom, per raons d'edat, pot ser perfectament fill natural de Guillem o de Francesc Colom i, en cap cas, es pot confon-

dre amb el canonge de la catedral de Barcelona, que ja ho era l'any 1447.

Gràcies a aquests registres de les tonsures podem veure també la gran diferència d'edat entre l'hereu Guillem i el fill petit Lluís –gairebé vint anys. Això explica el fet, ben curiós, de nebots més vells que els seus oncles, la qual cosa ens pot donar dificultats serioses en la confecció dels arbres genealògics.

Finalment, d'aquesta documentació podem extreure de manera molt aproximada la data de naixement dels cinc germans Colom i Bertran, si acceptem que la cerimònia de tonsura se solia fer entre els vuit i els dotze anys. Per tal de facilitar el compte considerem que es poden restar deu anys a la data de la tonsura per saber l'any de naixement de cadascun dels cinc germans Colom amb el següent resultat:

Guillem Colom	1406
Francesc Colom	1407
Jaume i Joan Colom	1415
Lluís Colom	1425

Com a prudent recomanació final, volem advertir que amb aquesta regla de descomptar deu anys pecarem normalment per defecte, ja que era habitual que la tonsura es fes fins als quinze anys.

Si acceptem la meua hipòtesi que el canonge Francesc Colom és el pare de Joan/Cristòfol Colom, observarem que va engendrar aquest fill entre els 30 i 35 anys, la qual cosa cau dins la més absoluta normalitat. Seguint aquesta hipòtesi cronològica sobre la base de les dates de tonsura, Francesc Colom tindria 65 anys en morir poc abans d'acabar la guerra civil catalana, la qual cosa també és perfectament acceptable.

En properes comunicacions parlarem d'altres dades de gran interès que podem treure dels registres d'ordenacions sobre famílies tan "colombines" com els Bertran, Coscó, Boil, Gualbes, Corbera, Borge (Borja), Ros, Pedralbes, Marimon, Montros, Durrea (Urrea), Dalòs (Alòs), Riffós, Casanova, Paner, etc.

Seguint la pista de Leandre Coscó.

Els colombistes catalans sabem molt bé que Leandre Coscó o Coscón fou el traductor al llatí (**ab hispano idiomate**) de la carta que Colom envià al març de 1493 al secretari reial Gabriel Sanxis. D'aquesta primera edició romana en llatí sorprenen moltes coses, com ara el manteniment del cognom correcte de l'almirall en la forma Colom, la referència al rei Ferran sense esmentar Isabel de Castella i la rapidesa amb què va ser impresa.

Però, en canvi, no sabem pràcticament res de qui fou Leandre Coscó, llevat del fet que es trobava a Roma l'any 1493 en companyia de Lluís de Corbera, bisbe de Montepeloso, el qual va afegir un epigrama a la dita carta. Lluís o Ramon Lluís de Corbera, tonsurat a Barcelona el 7 de juny de 1449, era fill de "**Johannis de Corbaria, milites in diocesis Barchinone domitiliatus**" segons consta en el Registre d'Ordenacions i Arxiu Diocesà de Barcelona.

D'una banda, Leandre Coscó deuria ser amic de Gabriel Sanxis, aragonès, i d'altra banda constatem que tenia amics catalans. Tenir contactes a Aragó i a Catalunya fou una característica d'aquesta família. Tenim nombrosos documents que ens parlen de la família Coscó a Barcelona, com també de la branca aragonesa anomenada Coscón. Mitjana de las Doblas ens diu que l'origen de la família era a Lleida i que una branca es va establir a l'Aragó.

Darrerament hem tingut la sort de trobar un document que parla concretament de Leandre Coscó en un protocol del notari barceloní Joan Benet de l'any 1515. Aquest document ens assabenta que Leandre Coscó era aleshores arxiprest de Daroca a la seu de Saragossa i que nomena procurador amb grans facultats al canonge de la seu de Barcelona Lluís Ximenis perquè pugui resoldre assumptes econòmics pendents que tenia Leandre Coscó a la nostra ciutat.

D'aquest document en podem treure deduccions molt interessants. En primer lloc, comprovem que el traductor de la carta de Colom a Gabriel Sanxis era de la branca aragonesa de la família Coscó, però que havia residit molt de temps a Barcelona, on segurament estava en contacte amb els nombrosos Coscó de Barcelona. Això ens permet suposar que coneixia bé el català, a més de la seva llengua materna, i que per tant era capaç de traduir la carta escrita en **hispano idiomate** tant si aquest era el català com el castellà.

L'amplitud del poder atorgat per Coscó a Lluís Ximenis, que fins i tot li permet de treure cèntims de la taula de canvi de Barcelona, ens fa pensar que havia de ser amic íntim d'aquest canonge, personatge influent de l'època, ja que era el procurador del noble Jaume de Cardona i germà del canonge de Tarragona Joan Ximenis. Volem remarcar que el 19 d'agost del 1516 (notari Benet Johan AHPB) surten tots aquests personatges amb relació a un presbiteri anomenat Antoni Talavera de la diòcesi de Tarragona. Es possible algun grau de parentiu entre aquest Talavera i Fray Fernando de Talavera, protector de Colom?

[Cal continuar investigant als arxius!]

La primera edició llatina de la famosa carta de Colom que anunciava l'arribada a les Índies i a la província de Catayo va ser impresa a Roma al maig de 1493 per Stephanus Planck, segons una traducció de Leandre (Aliander) de Coscó. Aquesta edició presenta molts punts interessants per als colombistes catalans, entre els quals podem esmentar:

- a) El cognom del Descobridor sempre es manté en la forma **Colom**, tot i la llatinització del nom en Chistori i Chistorus.
- b) La carta només fa referència al rei Ferran.
- c) La traducció ha estat feta "**ab hispano idiomate in latinum convertitá**. Quin és l'idioma del text original, el castellà o el català?
- d) La presència d'un epigrama, en llatí, com a colofó de l'edició del que n'és autor un català.

Volem dirigir la nostra atenció únicament cap a aquest epigrama i cap al seu autor. En el curt text de l'epigrama escrit en llatí es llatinitza el nom de Colom en la forma "Columbo" per primer cop. (Cal recordar que Pere Màrtir d'Angleria féu servir el terme "**Colonus ligur**".) Aquesta primera edició romana va tenir una difusió enorme i per tant va ajudar a fixar la forma llatina del nom del Descobridor en Columbo-Columbus.

Però, qui era R.L. de Corbaria Episcopi Montispalussi, autor de l'epigrama final? Els autors italians l'han volgut fer italià seguint les dades de l'episcopologi de Gams¹ que sembla identificar-lo com Bernardo Leonardus Carninis, bisbe de Montepeloso, a la Basilicata.

En el capítol 21, sobre els Bertran i el Castell de Gelida, del llibre de Caius Parellada **Colom venç Colombo** hi ha una explicació molt interessant sobre les relacions familiars dels Bertran amb els Corbera, com també una referència de l'autor Mitjana de las Doblas que diu: "a aquesta família Corbera pertanyia R.L. (Ramon Lluís) de Corbera, que fou bisbe de Montpeller i es trobava a Lisboa l'any 1493, quan Colom hi va arribar entornar del seu primer viatge". Desconeixem totalment les fonts documentals que permetien a Mitjana de las Doblas dir que aquest Corbera es trobava a Lisboa l'any 1493 i que era bisbe de Montpeller.

Nosaltres considerem que no es pot admetre una traducció del terme llatí Montispalussi per Montpeller. Deixant de banda que en aquella època no hi havia bisbes de Montpeller i sí, en canvi, de Magelon, la traducció de Montpeller al llatí prenia normalment les formes de "Mons Pessulanus" o "Montis Pessulanum".

Molt més correcte ens sembla identificar el "Montispalussi" de l'epigrama amb el "Montis-Pilosi" de Montepeloso de la Basilicata. Però

no per això hem de creure que no hi hagi cap contradicció amb el fet que l'autor de l'epigrama sigui Ramon Lluís de Corbera, membre d'una noble família catalana.

Montepeloso no va ser seu episcopal fins ben entrat el segle XVI, la qual cosa no vol dir que no hi hagués el títol episcopal de bisbe de Montepeloso encara que sense seu. No valen, doncs, els arguments contraris a identificar "Montispalussi" amb Montepeloso sobre la base de l'argument que encara no era seu episcopal. D'altra banda, als colombistes catalans no els ha d'estranyar que Ramon Lluís de Corbera fos bisbe de Montepeloso, ja que aquesta ciutat pertanyia a la Corona de Catalunya i Aragó.

Consultat el llibre de Conradum Eubel **Hierarchia Catholica-Medii Aevi**² de la Biblioteca del Seminari de Barcelona (R.5080), a la llista de bisbes titulars de Montepeloso apareix del 1491 al 1498 "Leonardus (Carmini) de Cerbaria, cle[ricus] Barchinon[ensis]". El mateix Eubel ens informa que el nom l'ha tret de l'episcopologi de Gams. Com podem veure, també Eubel posa el nom de Carmini o Carninis entre parèntesi, la qual cosa revela un dubte i una influència evidents de l'autoritat de Gams. En canvi, no dubta a identificar el llinatge com el de Cerbaria. El més interessant és, però, que Eubel ens digui que L.(C) de Cerbaria era un clergue de Barcelona.

Un cop establert que l'autor de l'epigrama és un clergue català i tenint en compte que l'expressió "Cerbaria" podria fer-nos pensar en la família dels Cervera, davant la coincidència cronològica entre les llistes de la **Hierarchia Catholica** i l'edició romana de la carta de Colom, considerem més que prudent poder afirmar que l'autor de l'epigrama de la versió llatina de la carta de Colom era un clergue de Barcelona de nom Ramon Lluís de Corbera, bisbe de Montepeloso. Això posa punt i final a la tesi italiana i esdevé un indici més a favor de la tesi de la catalanitat de Colom.

El fet que l'epigrama aparegui en l'edició romana i no pas en l'edició castellana impresa a Barcelona, fa pensar lògicament que l'autor el va escriure a Roma i no pas a Lisboa, tal com opinava el senyor Mitjana de las Doblas. Lamentem contradir aquest erudit investigador, però considerem que, amb la nostra petita aportació, no només confirmem que l'autor de l'epigrama era català, sinó que també ajudem a enfortir la hipòtesi de Mitjana de las Doblas que es tracta d'un personatge amb possibles vincles familiars amb els Colom de Barcelona. Ara caldria investigar entre la Cúria del bisbe de Barcelona d'aquella època si hi trobem R.L. de Corbera, ja que aquestes prelatures nominals les solien concedir a canonges de la catedral i altres alts funcionaris de la Cúria.

1. Pius Bonifacius GAMS, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*. Graz, Akademisch Druck und Verlagsanstalt, 1957. Facsímil de l'edició original de Josef Manz a Ratisbona (entre el 1873 i el 1886).
2. Conradum Eubel, *Hierarchia Catholica*, vol. *Medii Aevi* (1431-1503). Monasterii Regensburg, ed. Alter, 1914.

Francesc Albardané

El segon viatge colombí, ¿també va pagar-lo "Aragó"?

Al llarg de l'elaboració de l'obra col·lectiva del nostre Centre *Colom i el món català* —llibre que hom preveu que apareixerà el mes de desembre d'enguany—, ha calgut consultar diversos textos i documentació diversa. Així, hem pogut repassar lectures interessants; n'anirem publicant algunes, i no ens sembla malament començar amb la inserció d'uns paràgrafs que l'historiador aragonès Ricardo del Arco va escriure en la seva biografia *Fernando el Católico*, subtitulada "Artífice de la España Imperial" i que fou editada a Saragossa —és bo de precisar-ho— per l' *Heraldo de Aragón* el "1939, Año de la Victoria".

Per la tònica amb què s'expressa el professor del Arco, preferim, en aquesta ocasió, deixar sense traducció el text. És el següent:

...Pero es el caso que el cronista Argensola menciona una libranza de la Tesorería real de Aragón, encabezada así: En el mes de abril de 1492, estando los Reyes Católicos en la villa de Santa Fe, cerca de Granada, capitularon con Cristóbal Colón para el primer viaje de las Indias, y por los Reyes lo trató su secretario Juan de Coloma. Y para el gasto de la armada prestó Luis de Santángel, escribano de raciones de Aragón, diez y siete mil florines...", etc. "Para memoria de esto —añade— mandó algunos años después el Rey, que con una parte del oro primero que Colón trajo de las Indias, se dorasen en Zaragoza los techos y artesonados de la Sala Real en el gran palacio que (desde los árabes, que en ella reinaron) se llamó Aljafería. Y así como no debe ser agraviada Castilla, permitiendo que los escritores callen lo que su nación ha obrado en aquel mundo, tampoco se ha de consentir que alguno defraude al Rey Católico la gloria de haber dado principio a la mayor obra de la tierra, de muchos siglos a esta parte. Como ni los naturales de la Corona de Aragón que han pasado a las Indias, peleado, descubierto, gobernado, fundado y

poblado ciudades y servido a la religión católica; de manera que (siguiendo a su Rey en su estandarte) por aquel nuevo mundo no se han señalado menos que cuando le hicieron señor de lo que tuvo en Levante y tiene hoy en Italia, en las Indias y en los demás que se sabe de Europa, en África y en Asia."

A esa cédula o libranza, los empeñados en hacer del descubrimiento de América obra exclusivamente castellana y no nacional, le hallan varias causas de nulidad. Pero si da por descubiertas las tierras oceánicas en la fecha del 17 de abril, que lleva, también las capitulaciones de Santa Fe adolecen del mismo defecto, poniendo "lo que ha descubierto en las mares oceánicas", cuando hasta el día 3 de agosto no salió Colón para su aventura. Estas, no se discuten: aquella, sí. Arguyen algunos que el epígrafe de las capitulaciones se puso después —y con eso tratan de explicar el anacronismo—, pero bien se ve, por los caracteres caligráficos, que todo se escribió a un tiempo. Ahora bien: lo que tiene explicación menos expedita es el empleo del pretérito "ha descubierto" en las capitulaciones para una cosa que se ha de realizar.

Esto aparte, la Tesorería Real de Aragón reintegró a Santángel su anticipo, que es lo que importa, para honor y gloria del Rey Católico.

Hay un dato muy interesante, en el que nadie ha caído hasta ahora. En una carta de los Reyes Católicos a su secretario Fernando de Zafra, fechada en Barcelona, a 3 de noviembre de 1493, o sea poco más de un año después del primer viaje de Colón, le dicen que el tesorero general Gabriel Sánchez, les había prestado un cuento y 22.222 maravedises para algunas cosas cumplideras a nuestro servicio. Esto lo afirman a propósito de la armada que llevó a África a Boabdil. ¿Qué cosas fueron esas? ¿Acaso fueron para la empresa colombina? ¿Para la guerra de Granada? No se sabe, pero en lo que no hay duda es en el anticipo que el aragonés Gabriel Sánchez hizo a los Monarcas¹.

¿Estará relacionada con este hecho la aludida carta de Colón a su amigo y seguramente protector?

Probablemente, la más numerosa escuadra del segundo viaje colombino fue armada también con dinero de Aragón. No está fuera de lugar pensar que, escribiendo los Reyes lo del préstamo de Gabriel Sánchez el 3 de noviembre, pudo ser aquél con destino a la preparación de esta nueva expedición del Almirante, quien había partido de Cádiz el día 26 de septiembre anterior con rumbo al Occidente.

Dos catalans a Amèrica, el segle XVI: Antoni Ferrer i Josep Vilella

No ens sembla fora de lloc, en uns estudis sobre Colom i Catalunya, de retreure un llibre, de no fàcil consulta, que concerneix els primers decennis de l'anomenada Descoberta. L'obra, des del punt de vista bibliotecari, presenta la fitxa següent: "Colección de Documentos Inéditos para la Historia de Hispano-América. Luís Rubio y Moreno. **Pasajeros a Indias** (Catálogo Metodológico de las Informaciones y Licencias de los que allí pasaron, existentes en el Archivo General de Indias.- Siglo primero de la colonización de América. 1492-1592)". Es tracta d'un "Trabajo presentado en el Congreso de la Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, celebrado en Sevilla en 1917, siendo el autor Subjefe del Archivo General de Indias", té dos toms i l'edició fou realitzada a Madrid, sense que n'aparegui la data.

En realitat, el tom I recull paperetes dels anys 1534-1575 i el tom II comprèn les de 1576-1588; en total, 2456 informacions. Són anys prou tardans per a les elucubracions centrades en el personatge Colom, però encara estimables per a determinades precisions pertocant Catalunya.

El compilador, Rubio y Moreno -l'atzar sembla haver-se complagut a adjuntar ambdós cognoms en una mateixa persona-, procura "de llenar en lo posible la falta de años anteriores" al 1534 i, així, es val de "diversas relaciones de Pobladores" i arriba a uns quadres estadístics, dels quals el primer és la "clasificación de los pasajeros por su procedencia o naturaleza, o sea regional". Indicativament, retenim que, mentre que Andalusia encapçala la llista (amb la suma de "1.915"), seguida de Castella-Lleó (1797) i d'Extremadura (601), els darrers llocs són per a València (55), Múrcia (51), Astúries (50), Galícia (48), Aragó (48), Catalunya (27), Navarra (18) i Balears (4).

a dreta llei, apreciem, encara, que Rubio aveïna a Catalunya uns individus que no deuen pas haver-hi de constar: un Pedro de Cáceres, casat amb Juana Rodríguez, figura com de Talavera, a l'igual que María de Cáceres, germana del Pedro, i el compilador confon Talavera com de la província de Lleida (pàg. 215 del t. I); una altra papereta (pàg. 26) del t. II al·ludeix Pedro de Martín, "n. Trellos (Lérida); llevó a su mujer, Isabel Ruiz, natural de Villasirga, y un hijo soltero, vecinos de Sevilla"; Hernando Asención, "n. Talavera (Lérida)" (II,51), tampoc no l'ente-

nem vàlid ("hijo legítimo de Juan García Casillas y Juana Guerrero"), nèt de Pascual de Arévalo i Catalina Sánchez, "naturales de Zarzuela (Segovia)" i d'Hernán Sánchez i Teresa Guerrero, "vecinos y naturales de Talavera"; Juan Pérez (II,73) resulta un altre "n. Talavera (Lérida)"; certa Catalina Sánchez, fadrina, és "criada de Gaspar García" (II, 91) i la procedència d'una i altre -com a nascuda i com a veí- consta de "Lavín (Barcelona)", versemblantment sospitant Rubio y Moreno que se les havia amb Lavit, a tocar Terrassola, al Penedès. Cal restar, per tant, d'aquells 27 catalans del còmput, almenys la tercera part.

Contràriament, dues paperetes esdevenen vigents, de les enregistrades en l'obra **Pasajeros a Indias**:

- (II, 268) : "1570. Barcelona, 10 Octubre.

Información hecha ante el magnífico señor Enrique Terre de Piquilques, en Barcelona, de los méritos y servicios de Antonio Ferrer, natural de la villa de Esplugacalba, del Arzobispado de Tarragona, en Cataluña. Fué a Indias, en donde sirvió a S.M., con su persona, hacienda, armas y caballo, durante 40 años, hallándose en las jornadas de Cartagena, Santa Marta, provincia de Bracamoros, y Quito, ciudad de los Reyes, en los Andes, Cuzco Xiges y Río de la Plata."

- (II,225) : "1584. Perú.

VILELLA (José), n. Sanahuja (Lérida). Noble; soltero.

Fué por criado del Conde del Villar, virrey de aquellas provincias. De 20 años de edad, natural de la villa Sanahuja, en Cataluña (hermano de Juan de Vilella, oficial de Mateo Vázquez y pariente de Francisco Boquet, Presbítero Beneficiado de la iglesia de Santa María de la Mar). Hijo legítimo de Juan de Vilella y de Jerónima, su mujer, naturales y vecinos de dicha villa. Nieto por línea paterna, de otros Vilellas, naturales y vecinos de la dicha villa, era muy antigua de gente muy honrada, que algunos habían tenido y tenían en ellos oficios y cargos públicos. Cristianos viejos, limpios, etc. Y por la materna, de Juan Boquet y de su mujer legítima, naturales y vecinos de la misma villa, casa y linaje muy antiguo en ella, que había tenido y tenía muchas personas con cargos y oficios públicos, Canónigos y otras Dignidades y facultades muy honradas."

Aquestes dues paperetes ens ofereixen motiu per al comentari.

Respecte a la primera, no ignorem qui era Enric Terré de Picalquers (l'anomenat "castell de Picalquers" resta inserit en el municipi d'Esplugues de Llobregat, com ho documenta l'obra Els Castells catalans, I -Barcelona,

1967; reed., 1990-, pàg. 580-584); tanmateix, descobrim el servei que practicà dellà l'Atlàntic un natural de l'Espluga Calba (comarca de les Garrigues), Antoni Ferrer. Per l'època, aquesta localitat constituïa una preceptòria de l'orde de Sant Joan de l'Hospital (**Els Castells catalans**, VI, pàg.169).

Quant a la notícia sobre el noble Josep Vilella, situem que Sanaüja era aleshores una possessió del bisbe d'Urgell, qui el 1850 hi convocà un sínode (Id.,VI, pàg.700).

Com sigui, ni Antoni Ferrer ni Josep Vilella, catalans del s. XVI, no figuren al llibre 200 catalans a les Amèriques, 1493-1987 publicat a Barcelona, el 1988, per la Comissió Catalana del Cinquè Centenari del Descobriment d'Amèrica. I creiem que escauria no deixar-los de banda. Són noms que poden sorgir tant a propòsit de la prohibició implícita en el testament d'Isabel "la Catòlica" com en l'encarrilament pretès per Martínez Shaw.

Recordem la clàusula testamentària de la reina castellana: "Otrosí, por quanto las Yslas e Tierra Firme del mar Oçeano e yslas de Canaria fueron descubiertas e conquistadas a costa d'estos mis reynos e con los naturales d'ellos, e por esto es razon qu'el trato e provecho d'ellas se aya e trate e negocie d'estos mis reynos de Castilla e Leon e en ellos e a ellos venga todo lo que de alla se traxiere; por ende, ordeno e mando que asi se cunpla, asi en las que fasta aqui son descubiertas como en las que se descubrieren de aqui adelante, e no en otra parte alguna."

Consignem l'apreciació del prof. Carlos Martínez Shaw: "Amèrica fou des del primer moment per a Catalunya una terra per explotar i colonitzar". Amb tal concepte, divulgat per mitjà de les 1eres. Jornades d'Estudis Catalano-Americans (Juny 1984) (Barcelona, 1985, pàg. 97), la polèmica està servida.

Pere Català i Roca

Caravel·la de Colom

Miscel·lània.

Ens plau reproduir la carta que el senyor Antonio Rumeu de Armas, membre de la Real Academia de la Historia de Madrid, ha adreçat al president del Centre, arran de la seva estada a la Ciutat Comtal per pronunciar la conferència "Colón en Barcelona" el dia 14 de maig, als locals del Centre, seu d'Òmnium Cultural, en el marc de la Novena Tertúlia Colombina, activitat que se celebra mensualment.

Conferència del Dr. Joan Miralles a l'Ateneu Barcelonès sobre "La connexió mallorquina amb el Descobridor del Nou Món."

Eduard Tell.

El doctor Joan Miralles, director del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Balears, considerat un capdavanter en l'àmbit, relativament nou, de la història oral, és autor d'una **Introducció a la història oral** i té registrades sis-centes hores de converses amb pàgines mallorquines i col·laborador d'un ambiciós projecte de Diccionari Etimològic de Patronímia Romànica. El propassat dia 21 de febrer va llegir a l'Ateneu Barcelonès la conferència sobre **La connexió mallorquina amb el Descobridor del Nou Món** davant un nombrós públic, format en gran part per membres del nostre Centre d'Estudis.

D'entrada, voldríem subratllar i elogiar un mèrit poc habitual en els nostres temps atrafegats, en els quals moltes patums s'acontenten repetint la mateixa conferència al llarg de la seva carrera acadèmica: el fet d'haver-se llegit milers de protocols notariais de la segona meitat del segle XV a la recerca de noves dades sobre la possible mallorquinitat de Cristòfor Colom, mèrit que comparteix amb dos il·lustres membres del nostre Centre d'Estudis, Alfons Ensenyat de Vilallonga i Onofre Vaquer.

Durant la seva introducció metodològica, l'autor va subratllar l'interès de les fonts que ha fet servir: **les talles** dels anys 1478, 1483 i 1512, que serveixen per conèixer les famílies, on viuen, quins són els seus veïns i quina és la seva capacitat econòmica; els **capbreus de censals**, que permeten d'aprofundir en el coneixement dels tres estaments de l'aristocràcia —cavallers, ciutadans i mercaders— i el dels **menestrals**, que el conferenciant va qualificar de "quinta columna dels **forans**", i que lluitaven contra l'excessiu poder de l'oligarquia (per cert, va considerar que l'assalt al call jueu l'any 1391 va ser una manera de desviar l'atenció d'una situació socialment i econòmicament insostenible cap a aquest grup ètnic); la sèrie de **sac i sort** o sorteig dels càrrecs de govern de la ciutat de Palma entre els membres de la plutocràcia, que permet de resseguir en part les lluites polítiques internes de la classe dominant; els **testaments**, que constitueixen una mina extraordinària d'informacions, ja que hi solen figurar de tres a cinc marmessors, de sis a dotze legataris i sempre set testimonis —en total, entre una i dues dotzenes de persones per testament, que reunides en centenars de protocols notariais arriben a diversos milers, durant una època en la qual la població de la ciutat de Mallorca era només de quinze a vint mil habitants.

El doctor Joan Miralles conclou que "l'entrellat social que en resulta de la consulta de tots aquests documents és tan atapeït que resulta impossible que hi hagi famílies de l'aristocràcia mallorquina, tota ella concentrada a Ciutat de Mallorca —on es troba la Llotja, centre de l'activitat econòmica de la ciutat— que no constin en cap de les sèries documentals esmentades". Completa aquesta enorme riquesa documental la sèrie **consolat de mar**, de la qual, malauradament, només queden tres llibres, que proporcionen, però, dades valuosíssimes sobre els mercaders i les mercaderies i, per tant, sobre la cultura material de l'època.

Presència genovesa a Mallorca.

El Dr. Miralles és un dels rars catedràtics que no cau en l'error massa sovintejat de confondre el Descobridor del Nou Món amb el Cristoforo Colombo de Gènova, al qual, considera, encertadament, molt més jove que Colom.

En el testament (manipulat!) de Colom apareixen tres genovesos —Lluís Centurió, Paolo di Nero i Battista Spinola— que giren a l'entorn de l'estada de Colom a Portugal (1472-1485) i que formen part dels **albergui** o cases que més han contribuït a la puixança i la fama de Gènova. El conferenciant va recordar molt oportunament que la presència genovesa a Mallorca no

data pas de la segona meitat del segle XV, sinó de l'època musulmana i que les tres famílies suara esmentades apareixen durant segle XIV. Segons l'historiador del comerç genovès, Heers, Mallorca va ser durant l'Edat Mitjana, i sota l'impuls dels genovesos, un gran dipòsit de mercaderies procedents d'ambdues ribes de la Mediterrània i un centre redistribuïdor de mercaderies diverses també d'esclaus, —comerç molt propi d'aquells temps i que va perdurar fins i tot fins ben entrat el segle XIX i en el qual, en especial, els mallorquins i, en general, els catalans van prendre una part activa, origen de moltes de les fortunes dels anomenats **indianos**.

Joan Centurió, germà de Lluís Centurió —a qui Colom, en morir, va deixar 75 ducats d'or— també apareix a la documentació mallorquina.

Famílies converses: Pardo, Santàngel, de la Cavalleria.

La família conversa d'origen valencià Pardo va ser, durant aquell temps, la més rica de Mallorca i, al seu entorn es van aixoplugar bona part dels conversos mallorquins. En relació estreta amb els Pardo apareixen dos germans de Lluís de Santàngel: Jaume i Galceran, residents a Mallorca des del 1464-65. A la documentació també apareixen els ascendents paterns (els March) i materns (els Vives) de Lluís Vives, que van emigrar a València, segurament fugint de la Inquisició.

Els germans Martí, Lluís i Pere de la Cavalleria també apareixen documentats entre el 1476 i el 1510. Com se sap, un membre d'aquesta família fou avalador de Cristòfor Colom.

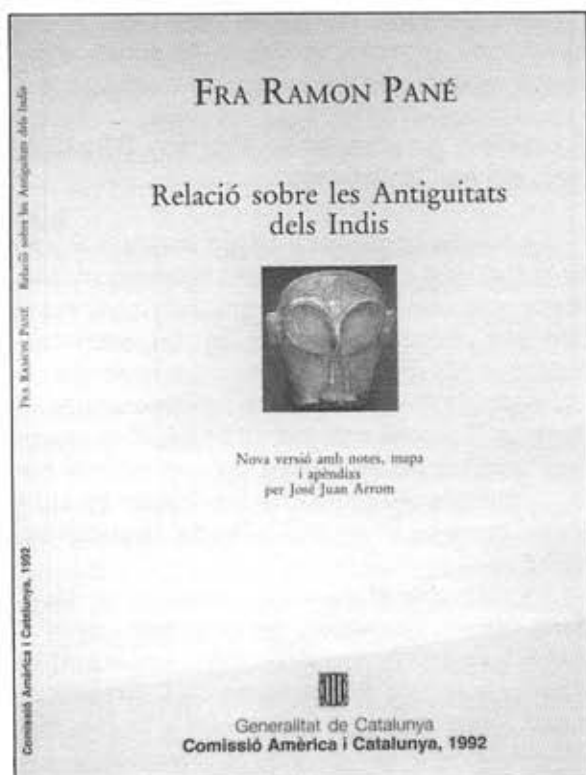
Altres temes: corsarisme, etc.

El conferenciant no va poder estar-se de comunicar al seu auditori altres dades, més o menys relacionades amb el Descobridor, sense elaborar o avançar, però, cap hipòtesi. Algunes d'aquestes dades ja eren conegudes, com per exemple les activitats corsàries dels Yáñez Pinzón; d'altres no, com ara les interessants dades biogràfiques sobre el **Nicolás Estefano** que figura com a tripulant en el segon viatge de Colom (el que va ser preparat a Barcelona i en el qual van participar una majoria de catalans i súbdits del rei d'Aragó). En aquest segon viatge, Nicolás Estefano, que constava com a "**mallorquín, tonelero**", es deia Nicolau Esteve i, a més de modest toneler, era patró de nau (apareix censat a la talla de 1478). Al nostre parer, mereixeria un tractament específic en lloc d'intentar encabir-lo, com tantes altres dades d'interès, en un conferència sobre la connexió mallorquina amb el Descobridor del Nou Món.

Bibliografia

Per Eduard Tell. (*)

Fra Ramon Pané, *Relació sobre les Antiguitats dels Indis (1495-1500?)*. Nova versió amb notes, mapes i apèndixs per José Juan Arrom. "Comissió Amèrica i Catalunya, 1992", Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1991, 24 x 17, 150 pàgs. Pròleg de Pere Grases.

Es tracta de la primera versió al català —obra excel·lent, per cert, de Núria Pi i Sunyer— de la relació que Cristòfor Colom va demanar al seu compatriota, el català fra Ramon Pané (ho diu Las Casas), "pobre ermità de l'Orde de Sant Jeroni", sobre "les creences i idolatries dels indis, i de com veneren els seus déus", segons diu el mateix Pané en la curta introducció al seu llibre de vint-i-set breus capítols.

Pané va ser "el primer europeu que va aprendre una llengua ameríndia" —el taino— com va assenyalar l'any 1892 el comte de La Viñaza en la seva *Bibliografía española de las lenguas indígenas de América*; l'autor del "primer tractat mai escrit sobre antiguitats americanes" i "el més autèntic informe de la religió i el folklore dels de fa molt de temps extints tainos" (E.G. Bourne, *Columbus, Ramon Pané and the beginnings of American anthropology*, 1906); el "primer etnògraf d'Amèrica" (Robert

Streit, 1920); el "primer mestre dels indis" (Henríquez Ureña, 1945); el "primer catequista conegut, primer missioner i primer etnòleg d'Amèrica" (C. Bayle, 1950) i "l'iniciador de l'alfabetització al Nou Món" (R. Barón Castro, 1966). Germán Arciniegas el titlla de "nuestro primer antropólogo" (*Américas*, Washington, vol. 23, núm. 11 i 12, novembre-desembre de 1971, pàg. 2-10).

La *Relació* de Pané ens ha arribat gràcies a la versió italiana d'Alfonso de Ulloa de les *Historie* de Fernando Colón, fill del Descobridor (Venècia, 1571), ja que l'original s'ha perdut, si bé Pere Màrtir d'Anghiera i el pare Las Casas en parlen àmpliament; el primer en una carta dirigida al cardenal Ludovic d'Aragó, recollida posteriorment en el seu cèlebre llibre *De Orbe Novo* (París, 1586), i el segon —d'acord amb Arrom "va treballar en el manuscrit de Pané i en va fer un compendi d'algunes de les parts en els capítols 120, 166 i 167"— en la seva *Apologética historia de las Indias*.

Es tracta d'un llibre utilíssim per tal de comprendre el drama de la "trobadura" —més aviat hauríem de parlar del xoc— de cultures que va conduir a l'anihilament dels aborígens tainos de la Hispanyola, tan ben estudiat pel professor cubà d'origen mallorquí José Juan Arrom, les notes del qual són utilíssimes i, ara, després de la nova versió que s'ha fet especialment per a l'edició catalana, probablement definitives, si no és que, miraculosament, es troba l'original de Pané.

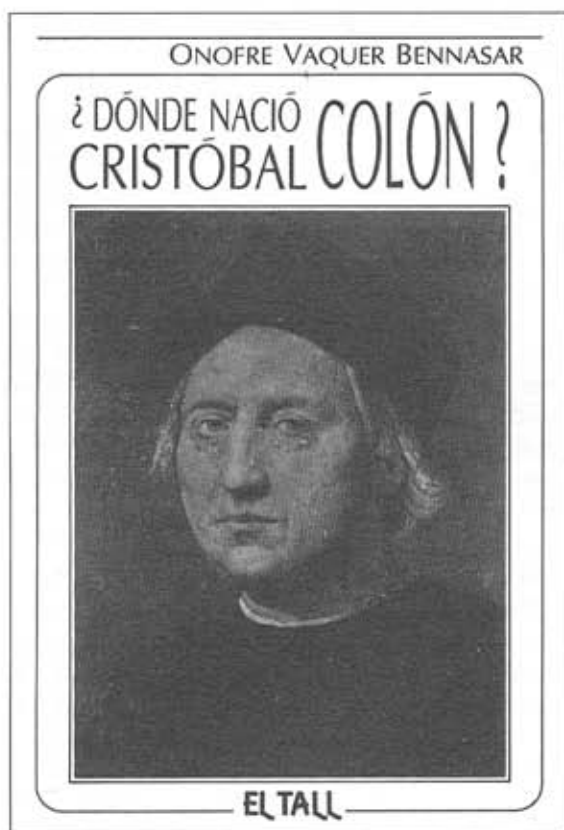
A tall d'exemple del que hem dit en parlar més amunt del dramàtic xoc de cultures, val la pena recordar l'incident esdevingut quan, "al cap de dos dies d'anar-nos-en del poble i de la residència de Guarionex per anar vers un altre cacic anomenat Mabiatué, la gent de Guarinex edificava una casa tocant a l'adoratori, on vam deixar unes imatges davant les quals es poguessin agenollar i pregar i es consolessin els catecúmens (...) sis criats de Guarionex que allí anaren (...) varen prendre les imatges i se les endugueren.

Quan aquells van sortir de l'adoratori, van tirar les imatges a terra i les van cobrir de terra i després s'hi orinaren al damunt, dient: "Ara seran bons i grans els teus fruits". I això perquè les van enterrar en un camp de conreu, esmentant que seria bo el fruit que s'hi havia plantat; i **tot això per blasme** [el subratllat és nostre] (...) i ells [els catecúmens], en saber-ho, van deixar el que estaven fent i van anar cridant per donar-ne avís a Bartomeu Colom, qui tenia aquell govern per encàrrec del seu germà, l'Almirall, que havia marxat a Castella. Aquest, com a lloctinent del virrei i governador de les illes, va formar un procés contra els malfactors i, coneguda la veritat, els féu cremar públicament" (pàg. 51-52).

"No per blasme —diu Arrom en la nota corresponent— sinó com una part d'un ritu agrícola, durant el qual acostumaven a enterrar en els seus conreus una representació lítica de Yúcahu Bagua Maórocoti per fecundar els sembrats." Sens dubte, aquells infeliços tainos havien cregut que les imatges de Fra Pané valien tant o més que les seves pròpies imatges i que **seria bo el fruit que s'havia plantat**, però el nostre Pané era, sens dubte, més catequista que antropòleg i va veure escarni on hi havia reconeixement del poder dels "homes vestits".

Onofre Vaquer: "¿Dónde nació Cristóbal Colón?"

El Tall. Ed. Palma de Mallorca, 1991

El llibre del nostre soci i amic, el doctor Onofre Vaquer i Benassar, s'estructura en tres grans capítols: 1) el Descobridor, 2) la teoria genovesa i 3) la teoria mallorquina. En el primer capítol, l'autor fa un repàs dens i precís dels punts més debatuts sobre el que podríem anomenar l'enigma colomí; és a dir, l'estrangeria de Colom a Castella i Lleó; el seu veritable cognom (Colom "amb m" i no pas Colón ni Colombo); el seu origen ("ocultat per Colom i els seus descendents, amb la complicitat dels Reis"); l'any del seu naixement, que l'autor situa a l'entorn de 1455; la seva llengua materna, que per al doctor O. Vaquer era la catalana en la seva variant oriental, fent-lo d'aquesta manera necessàriament origi-

nari de Mallorca o de Menorca; els seus coneixements cartogràfics (ofici de jueus i conversos) i nàutics, ambdós anteriors a la seva arribada a Portugal l'any 1476; la seva qualitat de convers d'origen jueu, "difícil de negar, després del que han escrit Maurice David, Salvador de Madariaga i Simon Wiesenthal" i, per acabar, la seva nacionalitat (el fet que Colom no es nacionalitzés castellà prova que era d'algun dels regnes de la Corona d'Aragó ja que, segons l'ordenament d'Alcalà, solament podien participar de les rendes de mines, etc., i admetre mercès de virrei i governador els naturals dels regnes hispànics).

Falsedats de la llegenda genovesa.

La segona part tracta de la teoria sobre el pretès origen genovès del Descobridor, en el curs de la qual el conferenciant va afirmar, seguint els passos de Madariaga, la falsedat del famós "Mayorazgo" o testament de 1498, en el qual van fer dir a Colom que era nat a Gènova ("siendo yo nacido en Génova"). També són falsos els altres dos documents que parlen del pretès bressol genovès del Descobridor: l'anomenat Codicil Militar, la falsedat del qual ja fou demostrada per Navarrete i que Madariaga va qualificar "d' **universalmente conocido como apócrifo**", i la suposada carta de Colom al Banco di San Giorgio de Gènova, en la qual se li fa dir que deixava la desena part de les seves rendes a la senyoria de Gènova, "la qual cosa és falsa", afirma Vaquer.

Vet aquí com l'autor resumeix la tan inútilment debatuda qüestió del pretès origen genovès de Colom:

"Per a tots els genovistes actuals, el Descobridor del Nou Món és un tal Cristoforo Colombo, fill de Domenico i de Susanna Fontanarubea, nascut el 1451. En el document Assereto, que rep el nom del seu descobridor, es diu que Cristoforo Colombo va ser enviat a l'illa de Madeira a comprar sucre; que un any abans havia estat a Lisboa i que havia declarat tenir 27 anys poc més o manco. Datat l'any 1479, l'autenticitat d'aquest document ha estat discutida. El document sembla falsificat per demostrar que el peiraire Cristoforo viatjava, ja que Colom va entrar a la mar als catorze anys. S'intenta demostrar que Colombo i Colom són una mateixa persona pel fet d'estar relacionat per aquest document amb Centurione, la casa del qual apareix com a agent comercial, i amb Paulo di Negro, i perquè Colom declara en el seu codicil que es paguin certes quantitats a Luis Centurione, genovès, i a Paulo di Negro, també genovès. El fet que, de les sis persones a les quals Colom mana en el seu codicil que els siguin pagades certes quantitats, cinc siguin genovesos i un sigui un jueu que habitava a la porta de la jueria de Lisboa, ha estat pres com una prova del bressol ge-

novès del Descobridor. Però, el fet que Colom digui: "**hásele de dar en tal forma que no se sepa quién se las manda dará**", demostra que no es tractava de deutes, sinó de perjudicis causats. Es tractava de comerciants genovesos fincats a Portugal i als quals diu que se'ls pagui en reals portugueses. D'un d'ells diu el doctor Vaquer: "**fue estante en Lisboa el año 1482.**"

El document Assereto ens presenta Cristòfor Colombo com a passatger mercader quan el Descobridor portava deu anys com a navegant.

Després de demostrar documentalment que "ningú no anava des de Gènova a Madeira a comprar sucre, ja que s'adquiria en els ports andalusos, i encara menys l'any 1479, ja que fins el 1484 no va arribar el sucre de Madeira a Barcelona i fins el 1487 a Mallorca, escales obligades d'ambdues rutes que des de l'Atlàntic portaven a Gènova", O. Vaquer afirma que la identificació entre Cristòfor Colombo, teixidor de llana, i Cristòfor Colom és totalment impossible perquè el segon desconeixia la llengua italiana i el primer encara no havia sortit de Gènova als vint-i-tres anys.

Pel que fa a la possibilitat que el Descobridor fos de Gènova, "encara que no sigui Cristòfor Colombo", el conferenciant no ho creu factible perquè, d'una banda, quan Hernando Colón va viatjar al Genovesat a la recerca dels seus pretesos avantpassats no en va trobar cap ni a Gènova ni als voltants i, de l'altra, en el plet de successió a Luis Colón, nét de l'Almirall, no es va presentar cap pretendent genovès i sí, en canvi, un de Cuccaro -Baltasar Colombo- i un altre de Cogoletto -Bernardo Colombo-, el qual va aconseguir del senat de Gènova una declaració oficial on deia que Cristòfor Colom no havia nascut a Gènova.

Després de recordar l'origen de la llegenda genovesa que l'autor situa en el **Psalteri** d'Agustí Justiniani i en l' **Opus Epistolarum** de Pere Màrtir d'Anghiera, publicat el 1530, quatre anys després de la seva mort, en el qual -com ja és sabut- parla del retorn de les antípodes occidentals d'un tal **Colonus, vir ligur**, és una interpolació, o bé una inexactitud, com ha reconegut un genovista de pro (Ballesteros, pàg. 11).

Bartomeu Columnpni, mercader genovès.

La tesi del doctor Vaquer és que, si bé és impossible que el Descobridor hagués viscut anys a Itàlia perquè en desconeixia la llengua, no és pas impossible que fos d'una família originària d'algun lloc on es parlava català oriental. L'autor es basa en un document mallorquí en llatí del 1449, en el qual apareix un Bartomeu Columnpni, mercader genovès. Segons el doctor Vaquer, la forma no llatinitzada d'aquest cognom podria ser Colomp, al qual, -d'acord amb l'expressió d'Her-

nando Colón- si li llimem la p quedaria Colom! Ingeniós, si més no.

La teoria mallorquina.

Tot i l'interès del conjunt del llibre, aquest capítol és sens dubte el més ric en ensenyaments, ja que, ultra el repàs crític que fa de les diferents teories sobre la mallorquinitat de Colom i d'alguns dels seus detractors, és el que conté més dades inèdites dels arxius mallorquins, rics malgrat els lamentables buits, que l'autor ha freqüentat assíduament i amb profit.

L'autor situa correctament l'aparició de les teories que fan néixer el Descobridor a Mallorca a partir de la publicació, l'any 1927, dels treballs del peruà Luis Ulloa sobre la catalanitat del Descobridor (**Colom fou català i Noves proves sobre la catalanitat de Colom**).

Destriar el gra de la palla.

El doctor O. Vaquer fa, d'entrada, una afirmació que, malgrat la seva exactitud, probablement pot implicar-li alguna malevolença: "Malgrat que és possible que Colom [presoner de la llengua castellana, l'autor sempre escriu **Colón** en referir-se al Descobridor, però no per això nosaltres deixarem de traduir-lo correctament per Colom; creiem que, com a màxim, el cognom Colón només és aplicable als descendents castellans del Descobridor] nasquera a l'illa [de Mallorca], algunes teories, tal com són formulades, contenen contradiccions que fan impossible la identificació del personatge proposat amb el Descobridor" (pàg. 51).

Arran de la publicació, l'agost de 1931, per Rubio Borràs, del controvertit document Borromeo (1494?) que, continuant el mestratge d'Ulloa, considera fals "encara que en el seu contingut poguera haver quelcom de veritat" (pàg. 52), Jaume Vaquer va publicar a **El Felanigense** dos articles sota el títol "¿Sería felanigense el descubridor de América?". L'any 1958, Bonaventura Arán i Ferrer va parlar del possible origen mallorquí de Cristòfor Colom. Per la seva banda, "Suau Alabern al.ludeix la possibilitat que quan Colom deia en el seu testament de 1498 [la falsedat del qual ja hem vist] que va néixer a Gènova potser feia referència a la barriada de Palma, però aquesta no existia al segle XV" (pàg. 52).

"Renat Llanas de Niubó, el 1964, suposa que el Descobridor va ser Joan Colom, fill de Joan Colom de Felanitx, que juntament amb el seu germà Bartomeu va participar en l'aixecament dels **forans** contra els **ciutadans** el 1451 i que va fugir de Mallorca en ser esclafada la revolta, però sí, com creu Vaquer, el Descobridor va néixer el 1455 i el seu germà Bartomeu el 1461, mai no van poder intervenir en la revolta (pàg. 52).

Colom, ¿fill natural del Príncep de Viana?

"El 1968, Joan Cerdà va llençar la tesi que el Descobridor era fill del príncep Carles de Viana al seu pas per Mallorca el 1459" (pàg. 52). Segons Onofre Vaquer, Joan Cerdà parteix d'una nota d'Iribarren, biògraf del príncep de Viana (**El príncipe de Viana**, Montaner y Simón, Barcelona, 1947, pàg. 232), que parla d'una "possible amistançada, Margalida, a qui el príncep hauria deixat embarassada." Cerdà suposa que el fill que naixeria seria el Descobridor (...); suposa que el príncep va romandre retingut al castell de Santuari de Felanitx (estada no provada documentalment) i que Margalida es deia Colom de cognom i que vivia a l'Alqueria Rotja, prop del castell.

"Moltes suposicions i cap base documental afirma el doctor Onofre Vaquer (pàg. 52), tot i afegir que "no és probable que [el príncep de Viana] s'allotjara a l'auster i incòmode castell de Santuari, i a més sabem que va condicionar el palau de Almudaina per al seu allotjament" (pàg. 53).

D'altra banda, "no sabem el cognom de Margalida, ni on vivia, ni si el fill va néixer, ni quin sexe va tenir, ni si va sobreviure [la meitat dels nens morien abans dels catorze anys], ni calia mantenir-ho en secret". Segons el doctor Vaquer, "només cal considerar que Colom va néixer el 1455 i el possible fill del príncep el 1460 per rebutjar aital identificació" (pàg. 53).

Després de fer seva l'opinió de Rovira i Virgili (**Història de Catalunya**, Barcelona, 1934, vol. III, pàg. 163) segons la qual "la teoria d'Ulloa és més que una hipòtesi, és una deducció que ell treu dels fets i de les dades documentals (...) Per arribar a la seguretat (...) manquen troballes documentals afortunades. Un dels mèrits de l'estudi d'Ulloa és haver assenyalat direccions concretes a la feina investigadora", O. Vaquer s'exclama indignat: "Prou ja de gent que realitza teoritzacions sense haver entrat mai en un arxiu" (pàg. 55), i afegeix un crit de guerra que és la mateixa raó de ser del nostre Centre d'Estudis: cal investigar!

Joan Bertran, ¿de Mallorca?

De gran interès per als sostenidors de la possibilitat que un dels "quatre germans Colom" —que d'ençà les troballes recents a l'Arxiu Notarial de Barcelona per part del nostre soci i amic Francesc Albardané, ja són cinc— fos el progenitor del Descobridor, el doctor O. Vaquer dóna referències documentals que li permeten d'afirmar que els oncles del possible Descobridor (Jaume Colom i Bertran), Jaume i Joan Bertran, eren de Mallorca (pàg. 56).

El tarragoní Andreu Colom documentat a Mallorca

Pel que fa al mercader tarragoní d'origen jueu Andreu Colom, reconciliat per la Inquisició de Tarragona l'any 1489, que el nostre bon amic Ernest Vallhonrat considera possible progenitor del Descobridor, el doctor O. Vaquer revela que l'any 1478 es trobava a Mallorca un tal Andreu Colom, mercader, fill de Joan Colom, **quondam** de Tarragona, qui va casar la seva filla Aldonça amb Jaume Joncar, corredor de Mallorca (pàg. 56-57).

El Palacio Real de Colom a la Isabela.

Entre els indicis que condueixen el doctor Vaquer a Mallorca en investigar l'origen de Colom —ultra els lingüístics i la més que curiosa descripció que fa Bartomeu Colom en la seva descripció del quart viatge de "**cierto grano blanco de tamaño de un garbanzo, y nace, tal como nace en las Baleares**"— el doctor O. Vaquer revela —creiem que per primer cop— que Guillem Coma afirma en la seva relació del segon viatge que l'estatge de Colom a la Isabela es deia **Palacio Real**, designació de la qual s'estranya el genovista Juan Gil, quan, tal com recorda l'autor —creiem que per primera vegada— és a Mallorca i solament a Mallorca on la residència del virrei es deia **Palau Reial**, pel fet d'haver estat abans residència dels reis privatis de Mallorca (pàg. 57).

Influències lul.lianes.

D'ençà que al segle XVIII el pare Raimon Pasqual defensés que les obres de Raimon Llull van permetre a Colom de plasmar el seu viatge de descoberta, són molts els autors que han tractat la qüestió de la influència de la teoria lul.liana de les marees en el pensament del Descobridor. El que no sabíem que s'hagués intentat fins ara era interpretar —com fa el doctor Vaquer— l'avantfirma colombina a partir de la combinatòria lul.liana: "A la combinatòria lul.liana hom cerca la conversió dels infidels, centrant-se primordialment en la prova intel.lectual o racional de la Trinitat de Déu, fent servir lletres per representar conceptes que es combinen formant conceptes. Les lletres representen constants, no variables. L' A simbolitza Déu, i la S l'ànima intel.lectual, raó per la qual les tres essences podrien representar les tres persones de la Trinitat formant un triangle. Recordem, afegeix Vaquer, que Colom començava molts dels seus escrits invocant la Trinitat. Pel que fa al segon cos de l'avantfirma colombina, "no és gens segur que **X M Y** sigui combinatòria lul.liana, ja que la X vol dir predestinació, Y veritat i M voluntat que va o ve" (pàg. 62).

"Per aquest segon cos es pot acceptar –d'acord amb el doctor Vaquer– la interpretació del professor Anzalak en llegir les tres lletres de dreta a esquerra, de l'equivalent fonètic de (l'hebreu) **Shema**, en català **escolta**, que designa l'oració més coneguda i corrent de la religió mosaica, equivalent al credo catòlic, i que traduïda en el seu primer versicle diu "Escolta Israel l'Etern nostre Déu!".

"Influències judaïques al final i lul·lianes al començament, difícilment fora de Mallorca va poder el Descobridor, sense formació universitària, rebre influències lul·lianes", conclou O. Vaquer.

Els Torres, Ballester i Santàngel documentats a Mallorca.

El doctor Onofre Vaquer ha creat un fitxer amb tots els personatges colombins que ha trobat documentats als arxius mallorquins –els Torres, els Santàngel i, amb atenció especial, els Ballester–, ja que sabem per Las Casas que aquest darrer parlava català i que era de la confiança de l'Almirall, que el va nomenar "alcaide" de la Concepció i tutor del seu fill Diego. També ha fet repertori de tots els Colom del segle XV que apareixen a la documentació i que són nombrosíssims, tots ells de Felanitx, Sóller, Selva i Ciutat de Mallorca. També n'ha trobat alguns a Menorca, però no a Eivissa, on molta documentació s'ha perdut. "El patró de llagut eivissenc Calom documentat el 1490 com a resident a Ciutat de Mallorca s'ha de llegir Çalom o Salom, però mai Colom" (pàg. 69).

Colom convers d'origen jueu.

El doctor Onofre Vaquer és un dels sostenidors més seriosos i documentats de l'origen convers de l'Almirall de la Mar Océana i, per tant, cerca la genealogia entre els conversos de cognom Colom que residien a Ciutat de Mallorca, ja que, "en ser el Descobridor convers, difícilment podia ser d'algun poble de Mallorca, atès que els conversos habitaven la ciutat" (pàg. 71).

Entre els nombrosos mercaders i patrons de nau "tretos de l'oblit" pel doctor Vaquer, hi figura un tal Pere Colom, condemnat per la Inquisició i relaxat en estàtua el 28 d'octubre de 1489 per haver fugit del regne i a qui se li apropien cases a la parròquia de Santa Eulàlia.

"Si Pere Colom, propietari d'una caravel·la, documentat l'any 1480, fos el fugitiu de la Inquisició, en la hipòtesi que Cristòfor Colom fos fill seu, no seria gens estrany que el Descobridor, en una Castella en què s'anaven estenent els estatuts de puresa de sang, ocultés el seu origen", especula l'autor, que, de seguida, es lamenta de no disposar de documents per sostenir aquesta hipòtesi (pàg. 75).

Cal escorcollar els arxius occitans i portuguesos.

El doctor Onofre Vaquer conclou el seu llibre amb una sèrie de recomanacions sobre els arxius que cal investigar. Caldria investigar als arxius marsellesos, sobretot els llibres d'enrolament o d'acordament, com també els protocols notariais. Llàstima que a Occitània no hi hagi cap especialista del segle XV que hagi treballat a fons els arxius departamentals i municipals marsellesos, ni els del **bon rei Reynal**, que es troben a París.

"També caldria investigar a Portugal els protocols notariais, ja que no disposem de documentació dels anys d'estada del Descobridor en aquell país, com també continuar revisant els fons mallorquins. De la mateixa manera, caldria cercar a Amsterdam l'origen de la família del cartògraf Jacob Colom. En fi, a Gènova, caldria cercar la família Columnis i, especialment, els membres d'aquesta família que exercien com a factors a Mallorca" (pàg. 81).

Donem les gràcies al doctor Onofre Vaquer i Benasar pels seus ensenyaments i l'encoratgem a continuar les seves recerques fructuoses a l'arxiu, i les seves publicacions enriquidores, la darrera de les quals, objecte d'aquesta llarga recensió, és des d'ara un llibre de capçalera per a qualsevol estudiós seriós de la vida del Descobridor i del món català del final del segle XV.

Biblioteca.

Noves adquisicions que es troben a la biblioteca del Centre a disposició dels socis.

Manuel Fernández Álvarez, **Corpus documental de Carlos V**, volum I. Salamanca, 1973.

Manuel Fernández Álvarez, **Corpus documental de Carlos V**, volum II. Salamanca, 1973.

Manuel Fernández Álvarez, **Corpus documental de Carlos V**, volum III. Salamanca, 1973.

Pleitos Colombinos, editat per l'Escuela de Estudios Hispanoamericanos, volum I. Sevilla, 1967.

Pleitos Colombinos, edit. per Escuela de Estudios Hispanoamericanos, volum VIII. Sevilla, 1967.

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum I (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum II (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum III (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum IV (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum V (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum VI (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum VII (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum VIII (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum IX (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum XI (s. 11).

Registro General del Sello, Archivo de Simancas, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", volum XII (s. 11).

Cuadernos de Aragón, Instituto Fernando el Católico (CSIC). Saragossa, 1968.

Estudios de la Edad Media en la Corona de Aragón, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Saragossa, 1975.

Antonio de la Torre, **Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos**, volum III. Barcelona, 1950.

Antonio de la Torre, **Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos**, volum IV. Barcelona, 1962.

Catálogo del Archivo General, Diputación Foral de Navarra (s. 11, 1958).

Luis Suárez Fernández, **Política Internacional de Isabel la Católica**, Universidad de Valladolid, Departamento de Historia Medieval, volum II. Valladolid, 1956.

Luis Suárez Fernández, **Política Internacional de Isabel la Católica**. Valladolid, 1971.

Antonio de la Torre y Luis Suárez Fernández, **Documentos referentes a las relaciones con Portugal de los Reyes Católicos**, volum I. Valladolid, 1958.

Antonio de la Torre y Luis Suárez Fernández, **Documentos referentes a las relaciones con Portugal de los Reyes Católicos**, volum II. Valladolid, 1960.

Antonio de la Torre y Luis Suárez Fernández, **Documentos referentes a las relaciones con Portugal de los Reyes Católicos**, volum III. Valladolid, 1963.

Luis Ulloa, **Noves proves de la catalanitat de Colom**, traducció de Jaume dels Domenys. París, 1927.

Emiliano Tejera, **Los restos de Colón en Santo Domingo y los dos restos de Cristóbal Colón**, 4a edició, Editora Montalvo. Ciudad Trujillo, 1953.

R. Carreras Valls, **Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colón**. Memòria presentada a la Real Academia de la Historia. Barcelona, 1931.

Monumento (Inauguración del) a Cristóbal Colón (sense data ni autor).

M. Pons Fàbregues, **Cristóbal Colón. Vida y viajes del Gran Almirante de las Indias**. Barcelona, 1911.

Fundació Catalunya-Amèrica Sant Jeroni de la Murtra

Fra Ramon Pané.

Quan Cristòfor Colom va emprendre el segon viatge a Amèrica el 25 de setembre de 1493, l'acompanyava el frare jeroni Ramon Pané, que l'Almirall havia pogut tractar uns mesos abans al monestir de Sant Jeroni de la Murtra (Badalona). El 6 de gener de 1494, a la Hispaniola, Pané va assistir fra Boïl, ermità de Montserrat i delegat pontifici al Nou Món, en la primera missa celebrada en terres americanes. Fra Boïl, davant les dificultats de la missió, va retornar aviat a la península, i va ser Pané, que es definia com un "pobre ermità de l'orde de Sant Jeroni", qui va aprendre la llengua dels indis tainos i ciguais, qui va investigar les seves creences, mites, cerimònies, mètodes de guarició... i ens va deixar un valuós testimoni en un tractat que és considerat el primer document etnogràfic d'Amèrica, el primer llibre escrit en el Nou Món en una llengua europea i una de les obres clàssiques de l'antropologia americana. També va ser el primer a adoctrinar els indis i a batejar-los: va administrar el primer baptisme d'Amèrica el 21 de setembre de 1496 a l'indi Guaticaba, el qual va rebre el nom de Joan, i als seus germans. L'abril de 1502 va conèixer el llicenciat Bartolomé de Las Casas, que després també va ser frare i defensor dels indígenes, i que va transcriure en la seva **Historia de las Indias** moltes observacions de fra Ramon Pané.

Pané i Sant Jeroni de la Murtra.

Amb l'esguard en les commemoracions americanistes de 1992, la Fundació Catalunya-Amèrica vol honorar la figura d'aquest català universal, fins avui tan desconegut, que va esdevenir el primer etnòleg, el primer mestre, el primer catequista i el primer evangelitzador d'Amèrica. I ho vol fer en el mateix bressol espiritual, a l'antic monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Aquest bell cenobi jerònim, situat al peu de la serralada de Marina, en el terme de Badalona, va ser fundat el 1416 pel mercader barceloní Bertran Nicolau. El monestir va gaudir del favor del rei Joan II de Catalunya-Aragó, qui va fer construir el

refetor, una estança gòtica àmplia en les claus de volta de la qual encara es conserven els seus escuts esculpits. Els Reis Catòlics, que hi van fer sojorn diverses vegades, van pagar la construcció de l'ala de ponent del claustre, on hi ha el seu escut i els seus retrats esculpits en les mènsules. Tot rectificant la tradició segons la qual la rebuda oficial del primer viatge de Colom va tenir lloc a la plaça del Rei de Barcelona, avui podem afirmar que l'abril de 1493 els reis van rebre, a Sant Jeroni de la Murtra, Cristòfor Colom que tornava del primer viatge a Amèrica i hi van poder conversar llargament sobre l'expedició. Precisament va ser aquí on l'Almirall va conèixer Pané i el va convidar a enrolar-se en el segon viatge, que va ser preparat a corre-cuita des de Barcelona.

Des del 1971, el cos principal de l'antic monestir de la Murtra és dedicat al centre de repòs religiós i cultural Francesca Güell, que també té cura de la restauració de l'edifici.

El Museu Catalunya-Amèrica "Ramon Pané"

A l'ala de llevant del monestir –independent del centre esmentat– s'instal·larà el Museu Catalunya-Amèrica, que portarà precisament el nom de "Ramon Pané".

L'objectiu d'aquest museu –la inauguració del qual es preveu per al 1992– és presentar, de manera didàctica i d'acord amb els criteris museístics actuals, l'empremta dels catalans a Amèrica en el decurs d'aquests cinc segles, com també la influència americana a Catalunya.

La reconeguda escultora gironina Emília Xargay ha estat l'encarregada de crear el monument a Fra Ramon Pané –una vigorosa escultura de pedra de més de dos metres d'alçada– que es dreçarà davant la façana principal del museu. Mentrestant, amb un desinterès que li fa honor, contribueix al finançament d'aquest projecte amb una edició numerada de noranta-tres exemplars en bronze de la mateixa escultura, perquè d'ara endavant en puguem gaudir tots els qui estimem els lligams de Catalunya-Amèrica.

Jaume Aymar i Ragolta
Fundació Catalunya-Amèrica